

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування

_____ О.Н. Євтушенко

“ ____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ
ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Керівник: кандидат наук з державного управління, доцент
Шульга Анастасія Алімівна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: доктор політичних наук, професор
Євтушенко Олександр Никифорович

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала: студентка VI курсу 637М3 групи
Дорошенко Юлія Вікторівна

(П.І.Б.)

Спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Місцеве самоврядування»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	8
1.1. Торгівля людьми як об'єкт державної політики	8
1.2. Конституційно-правові основи державної політики у сфері протидії торгівлі людьми	14
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ	24
2.1. Причини, умови та наслідки поширення торгівлі людьми	24
2.2. Організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми	35
2.3. Державні форми допомоги постраждалим від торгівлі людьми	40
2.4. Співпраця публічно-владних структур із громадськими й міжнародними організаціями	50
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	55
3.1. Використання новітніх технологій у протидії торгівлі людьми	55
3.2. Способи підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні	58
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

USAID	– Агенція США з міжнародного розвитку
ВРУ	– Верховна Рада України
ЄР	– Європейська Рада
ЄС	– Європейський Союз
КМУ	– Кабінет Міністрів України
ККУ	– Кримінальний кодекс України
МОМ	– Міжнародна організація з міграції
НГО	– Недержавна громадська організація
ОБСЄ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
РЄ	– Рада Європи

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна війна в Україні спричинила жахливу гуманітарну кризу, мільйони людей змушені були покинути свої домівки та шукати притулку в інших регіонах країни або за кордоном. Така ситуація створює сприятливі умови для посилення експлуатації та торгівлі людьми.

Жінки та діти, які тікають від війни, особливо вразливі до ризику стати жертвами торгівців людьми. Їх можуть обманювати фальшивими обіцянками роботи чи безпечного житла, а потім експлуатувати в сексуальному рабстві, примусовій праці, жебракуванні або інших формах жорстокого поводження.

Дослідження дозволяє зрозуміти специфіку та масштаби проблеми та виявити найефективніші методи боротьби з нею. Окрім того, удосконалення державної політики у сфері протидії торгівлі людьми необхідне для забезпечення правового захисту потерпілих та покарання злочинців. Важливо розробити і впровадити ефективні законодавчі акти, які б дозволили ефективно притягти до відповідальності винних осіб, а також забезпечити дієві механізми підтримки і реабілітації постраждалих. У подальшому це дозволить не тільки запобігти злочинам торгівлі людьми, а й забезпечити захист прав і безпеку населення, яке перебуває у вразливому становищі через воєнний конфлікт.

Стан наукової розробки теми. Загальні питання державної політики у сфері протидії торгівлі людьми досліджували: А.В. Андрушко, О.М. Бандурка, В.Л. Грохольський, О.С. Доценко, О.В. Ковальова, К.Б. Левченко, Ю.С. Нагачевська, А.М. Орлеан та ін. Окремі питання реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в умовах війни відображено в наукових роботах: Н.Ю. Небитова, Н.О. Прібиткова, І.О. Маслова, О.В. Острогляд й інших дослідників.

Метою роботи є дослідження державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в умовах війни.

Зазначена вище мета досягається постановкою таких *завдань*:

- окреслити загальні засади державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в Україні;
- з'ясувати причини, умови та наслідки поширення торгівлі людьми;
- висвітлити основні організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми;
- охарактеризувати державні форми допомоги постраждалим від торгівлі людьми та визначити профілактичні заходи;
- проаналізувати сучасний стан співпраці публічно-владних структур із громадськими та міжнародними організаціями;
- сформулювати способи удосконалення державної політики у сфері протидії торгівлі людьми на сучасному етапі.

Об'єктом роботи є торгівля людьми в Україні.

Предметом роботи є державна політика у сфері протидії торгівлі людьми.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям даної роботи є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Так, наприклад, формально-логічний метод використовувався при визначенні основних понять дослідження. За допомогою правового методу та методу узагальнення окреслено загальні засади державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. На основі системно-аналітичного методу з'ясовано причини, умови та наслідки поширення торгівлі людьми. Використання структурно-функціонального методу та методу групування дало змогу висвітлити основні організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми та охарактеризувати державні форми допомоги постраждалим від торгівлі людьми та визначити профілактичні заходи. За допомогою причинно-наслідкового аналізу визначено сучасний стан співпраці публічно-владних структур із громадськими та міжнародними організаціями. Застосування методів ранжування та прогнозування дало змогу сформулювати

способи удосконалення державної політики у сфері протидії торгівлі людьми на сучасному етапі. На основі логічного і діалектичного методів зроблено відповідні висновки дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні особливостей та розробці рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняної державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в умовах війни. Основні положення кваліфікаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають: в аналізі змін у масштабах та формах торгівлі людьми під час війни – вперше систематизовано інформацію про те, як військовий конфлікт впливає на динаміку та типологію випадків торгівлі людьми, зокрема, залучення цивільного населення; в оцінці ефективності діючих інструментів державної політики – досліджено ефективність існуючих механізмів протидії торгівлі людьми в умовах війни та виявлено ключові прогалини, які потребують коригування; у використанні новітніх технологій для моніторингу, виявлення випадків торгівлі людьми – запропоновано рекомендації щодо впровадження нових цифрових інструментів для відстеження та попередження випадків торгівлі людьми в умовах військових дій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що на основі аналізу нормативно-правової бази і наукових праць з публічного управління у кваліфікаційній роботі досліджено державну політику у сфері торгівлі людьми в умовах війни. Результати проведеного дослідження можуть бути використані: для розробки і вдосконалення національних стратегій та програм протидії торгівлі людьми, зокрема, в умовах війни, коли зростає ризик експлуатації вразливих груп населення; для створення навчальних матеріалів і проведення тренінгів для працівників публічних органів влади, особливо для правоохоронних структур та соціальних служб, а також для громадських організацій, що займаються питаннями протидії торгівлі людьми; покращення координації дій між різними публічно-владними структурами та громадськими організаціями; проведення інформаційних кампаній, що сприятиме зменшенню вразливості населення до експлуатації та незаконного

переміщення, а також для розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності громадських організацій, які працюють з постраждалими, зокрема у сфері надання правової допомоги, реабілітації та соціальної інтеграції.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження апробовано у формі однієї доповіді на XXI Міжнародній науковій конференції «Ольвійський форум – 2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 20-23 червня 2024 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 84 сторінки, основного тексту – 71 сторінку. Список використаних джерел налічує 66 найменувань. Робота містить 7 рисунків та 4 додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

1.1. Торгівля людьми як об'єкт державної політики

Торгівля людьми – одне з найжорстокіших злочинів сучасності, що торкається мільйонів людей у всьому світі. Це злочин, який руйнує життя, порушує права людини і підриває основи демократичного суспільства. Науковці німецького інституту прав людини П. Фольмар-Отто, Х. Рабе зазначають що поняття «торгівля людьми» ґрунтується «на факті порушення прав людини, а саме на перетворенні людини на товар, предмет купівлі-продажу, позбавлення її права на свободу та вільний вибір» [66, с. 83].

За інформацією ООН за минулий 2023 рік, у 148 країнах світу було виявлено та зареєстровано приблизно 50 000 постраждалих від торгівлі людьми. З них 46% становлять жінки, а 19% – дівчатка. Найпоширенішою формою експлуатації залишається сексуальна експлуатація (50%), за якою йде примусова праця (38%) [64].

Україна, як і багато інших країн, стикається з цією проблемою, що потребує комплексного та системного підходу на рівні державної політики. Наша держава прагне остаточно викоринити економічні та соціально-політичні передумови торгівлі людьми. Це злочинне явище несе серйозну загрозу для людей, суспільства та держави. Для його подолання необхідна консолідація зусиль на всіх рівнях.

Важливим кроком у цьому напрямку стала всеукраїнська комунікаційна кампанія, ініційована Європейським Союзом, Міжнародною організацією з міграції та Міністерством соціальної політики України. Кампанія спрямована на підвищення обізнаності про ризики торгівлі людьми та надання допомоги

внутрішньо переміщеним особам, які є особливо вразливою групою.

Станом на 20 грудня 2023 р. в Україні нараховувалося 4,9 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, з них – 3,6 млн. осіб, що перемістилися після початку повномасштабного вторгнення. Війна змусила мільйони людей покинути свої домівки в пошуках безпеки, їжі та притулку, 90% з них – це жінки та діти. Незалежно від соціального статусу, освіти, віку чи статі, будь-яка людина може постраждати від торгівлі людьми [5].

Це безпрецедентне переміщення створює значні матеріально-технічні труднощі для державних установ і організацій, що надають допомогу, особливо в країнах, що межують з Україною. Громадські організації, спеціалізовані неурядові організації та журналісти швидко звернули увагу на випадки підозр торгівлі людьми серед людей, які залишають Україну. За висновками експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми, саме внутрішньо переміщені особи є найбільш вразливими до таких ризиків [52].

Варто відзначити, що у XXI ст. торгівля людьми насправді перетворилася на форму сучасного рабства і стала складовою високоорганізованого кримінального бізнесу. Експерти оцінюють, що нелегальна міграція та торгівля людьми стоїть на третьому місці за поширеністю серед видів незаконної діяльності організованої злочинності, випереджаючи навіть незаконний обіг наркотиків та зброї [8, с. 41].

Перші міжнародні угоди щодо запобігання торгівлі людьми фокусувалися переважно на торгівлі жінками, зокрема з метою сексуальної експлуатації. Це пов'язано з тим, що саме цей вид торгівлі, особливо примусове залучення жінок до проституції, став одним із найбільш прибуткових злочинних бізнесів у XX столітті.

Щорічно у всьому світі нелегально купується, продається, затримується та перевозиться близько мільйона осіб без їхньої згоди. Згідно з даними ЮНІСЕФ, кожен рік понад 10 мільйонів дітей стають жертвами секс-торгівлі. Ця протиправна діяльність масштабно підтримує зростання організованої злочинності, яка заробляє величезні фінансові кошти завдяки експлуатації

людей. Наприклад, згідно з даними Міжнародної організації праці, річний оборот від торгівлі людьми становить зараз близько 32 мільярдів доларів [58].

Зростає кількість випадків, коли людей розглядають як товар, що може бути проданий, як «живе існування». Наслідки такого торгування людьми неосяжні. Одна з головних загроз полягає в тому, що більшість злочинів цього типу вчиняються за участю молодого покоління – особливо жінок та дітей – віком до 30 років. Взамін, ці молоді люди могли б приносити користь суспільству, розвиватися, творити сім'ї. Така спроба знищити покоління є серйозним ударом по генофонду України [61, с. 75].

Ще в середині минулого століття міжнародна спільнота визнала наскільки серйозною та глобально негативною може бути проблема торгівлі людьми для кожної окремої держави та її суспільства, прийнявши 2 грудня 1949 р. Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами. Безпосередньо у преамбулі цього документу прописано, що «... проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має на меті проституцію, несумісні з гідністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства...» [19].

Після цього майже через п'ятдесят років на черговій зустрічі ООН було складено та підписано «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності». У ст. 3 цього документу закріплено, що торгівлею людьми є «здійснюване з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу» [49]. Зміст даного поняття було закріплено у ст. 4 Конвенції РЄ про заходи щодо протидії торгівлі людьми, яка є комплексним документом спрямованим на запобігання торгівлі людьми, захист прав людини жертв

торгівлі людьми, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування [20].

Зважаючи на міжнародний досвід та практику боротьби з торгівлею людьми Україна на законодавчому рівні закріпила, що собою являє таке явище. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI торгівлею людьми є «здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином» [46, с. 173].

І.Й. Службський досліджує питання протидії торгівлі людьми і наголошує, що «для виявлення та розслідування таких злочинів потрібні ретельні та наполегливі зусилля. Транснаціональна злочинність створила добре налагоджену систему торгівлі людьми, що робить відстеження переміщень «живого товару» надзвичайно складним завданням» [53, с. 279]. Також слід зазначити, що організації, які займаються торгівлею людьми, змушують своїх жертв вчиняти правопорушення, такі як крадіжки, жебрацтво, кишенькові злочини, незаконний обіг наркотиків та їх транспортування.

Відповідно до національного законодавства та світової практики існують такі види торгівлі людьми як:

- 1) сексуальна експлуатація – цей вид торгівлі людьми охоплює примусову або добровільну участь жертв у секс-індустрії (проституція, порнографія тощо) шляхом обману, примусу чи насилля. Жінки, чоловіки та діти можуть ставати жертвами сексуальної експлуатації, особливо в умовах вразливих ситуацій, таких як бідність або вимушене переміщення. Наприклад, злочинці можуть обманом пропонувати високооплачувану роботу за кордоном, яка згодом виявляється примусом до проституції;

2) трудова експлуатація – це найпоширеніший вид торгівлі людьми. Він передбачає примусове залучення осіб до виконання роботи або надання послуг без справедливої оплати. Жертвам часто загрожують фізичним або психологічним насильством, обмежують їхню свободу пересування та документи. Вразливі групи населення, включаючи трудових мігрантів та біженців, найчастіше піддаються трудовій експлуатації, зокрема на сільськогосподарських роботах, у будівництві чи домашньому господарстві;

3) усиновлення чи удочеріння в комерційних цілях – цей вид торгівлі людьми включає незаконне або нелегальне усиновлення чи удочеріння дітей для отримання фінансової вигоди. В таких випадках дітей продають через нелегальні схеми, іноді навіть під прикриттям законних процесів усиновлення. Жертвами найчастіше стають діти із бідних родин або сироти, яких використовують для комерційних цілей, як, наприклад, дитяча праця, сексуальна експлуатація або залучення до протизаконних дій;

4) втягнення у злочинну діяльність – цей вид торгівлі людьми полягає у примусі осіб до виконання злочинних дій, таких як наркотрафік, крадіжки, шахрайство, розповсюдження наркотиків тощо. Жертвами можуть бути як дорослі, так і діти, яких експлуататори використовують у кримінальних мережах або для своїх протиправних схем. Часто такі особи не можуть звернутися за допомогою через страх покарання або репресії з боку організаторів;

5) використання у збройних конфліктах – це використання людей для виконання бойових завдань, спрямованих на повалення державної влади або порушення суверенітету й територіальної цілісності інших держав. Такі конфлікти часто призводять до зростання випадків торгівлі людьми, що обумовлено низкою факторів. Серед основних – складна криміногенна ситуація в зоні конфлікту, ослаблення державних інституцій, неефективність роботи правоохоронних органів у зоні бойових дій, невизначений правовий статус непідконтрольних територій та зміна гендерного балансу на окремих ділянках.

У цих умовах найпоширенішими формами торгівлі людьми з метою експлуатації фізичних осіб стають:

- вербування, переміщення, передача, приховування або прийом чоловіків для поповнення складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті;
- використання примусової праці та рабства для забезпечення потреб озброєних груп;
- сексуальна експлуатація (військова проституція, примусова вагітність);
- залучення до злочинної діяльності;
- вилучення органів [27, с. 464].

Кримінальний кодекс України в примітці до ст. 149 пояснює, що «під експлуатацією людини в цьому визначенні слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо» [25, с. 131].

Отже, вивчення проблеми торгівлі людьми як об'єкта державної політики, виявило складний та міжнародний характер цього явища. Злочинні угруповання та мережі активно використовують людський трафік для отримання прибутку, порушуючи основні права та гідність людини. Торгівля людьми – це серйозне порушення прав людини, яке включає вербування, перевезення, передачу, приховування або отримання людей шляхом погрози силою, примусу, шахрайства, обману чи інших форм зловживання для експлуатації.

1.2. Конституційно-правові основи державної політики у сфері протидії торгівлі людьми

Сучасність поставила перед нами нові виклики, оголила багато проблемних аспектів, загострила кризові явища у всіх сферах життя нашої держави. Водночас, вона спричинила безпрецедентні зрушення у свідомості людей, стала основою для формування національної ідентичності, подарувала українцям відчуття власної гідності та неоціненний практичний досвід народовладдя. На тлі цих проблем на перший план виступає питання безпеки людини, оскільки реальні загрози та ризики існують у більшості сфер її життєдіяльності.

Концепція безпеки людини, розроблена ООН, визначає сім основних аспектів: економічну безпеку, продовольчу, екологічну, безпеку для здоров'я, особисту безпеку, громадську і культурну та політичну. Нормативно-правова база України у сфері безпеки людини включає законодавчі акти, які стосуються різних державних інституцій. Ці акти охоплюють як загальні положення, які можуть впливати на безпеку, так і спеціальні норми, розроблені для забезпечення безпеки. Положення Конституції України та інших нормативно-правових актів, включаючи міжнародні, що були ратифіковані Верховною Радою України, також регулюють сферу безпеки, враховуючи конкретну ситуацію у країні. Хоча універсальної моделі законодавства про безпеку не існує, є певні аспекти, які можна знайти в законодавстві всіх юрисдикцій.

У Конституції України закріплено, що «людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Кожному, хто має законне право перебувати на території України, гарантується свобода руху, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законом» [22, с. 141.]. Сучасні види людської

експлуатації та нові виклики, з якими стикається міжнародна спільнота, створюють ризики потрапляння до ситуацій торгівлі людьми для майже всіх верств населення. Особи, що постраждали від торгівлі людьми, рідко звертаються за юридичною підтримкою та часто не усвідомлюють, що стали об'єктом трудової або сексуальної експлуатації, а найважливіше – не готові відстоювати свої законні права та інтереси.

Верховна Рада України зробила значний крок у боротьбі з торгівлею людьми, ратифікувавши 21 вересня 2010 р. Конвенцію РЄ про заходи щодо протидії торгівлі людьми [20]. Ця конвенція застосовується до всіх форм торгівлі людьми, незалежно від того, чи є вони національними чи транснаціональними, пов'язаними чи не пов'язаними з організованою злочинністю. Основною практичною цінністю даного міжнародного документу є надання особливої уваги допомозі жертвам та захисту їх прав. Адже Конвенція визначає торгівлю людьми як порушення прав людини і посягання на її гідність та особисту недоторканість. Це означає, що органи державної влади несуть відповідальність за невжиття заходів щодо запобігання торгівлі людьми, захисту жертв та ефективного розслідування випадків торгівлі людьми [21].

Як зазначається у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України «ратифікація Конвенції надає Україні можливість впроваджувати сучасні міжнародно-правові стандарти у сфері боротьби з торгівлею людьми, що сприятиме у подальшому подоланню статусу транзитної держави, через кордони якої постачається «живий товар» [6, с. 60].

Через рік після ратифікації вказаної Конвенції парламент прийняв Закон України «Про протидію торгівлі людьми», який «визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам» [11, с. 173].

З метою захисту прав постраждалих від торгівлі людьми Координаційний центр з надання правничої допомоги та Всеукраїнське об'єднання протидії торгівлі людьми уклали меморандум про співпрацю.

Ці документи ставлять перед собою такі цілі як:

- запобігання торгівлі людьми та боротьба з нею, з одночасним гарантуванням гендерної рівності;
- розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків, а також надання їм допомоги, з одночасним гарантуванням гендерної рівності;
- захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми;
- забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування злочинців;
- сприяння міжнародному співробітництву в протидії та боротьбі з торгівлею людьми [36].

Ратифікація Конвенції та укладення меморандуму свідчать про прихильність України до захисту прав людини та боротьби з торгівлею людьми. Ці кроки допоможуть покращити координацію зусиль з протидії цьому злочину, а також забезпечити кращий захист постраждалих.

Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми – це комплекс стратегічних заходів та нормативно-правових актів, спрямованих на попередження, виявлення, розслідування, судове переслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також на захист, реабілітацію та реінтеграцію постраждалих осіб. Ця політика охоплює діяльність державних органів, співпрацю з міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями, забезпечення правопорядку, підвищення обізнаності населення про проблему торгівлі людьми, а також надання правової, соціальної та психологічної допомоги постраждалим.

Наразі є три основні напрямки державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, які визначені в ст. 4 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [46]. Розглянемо їх більш детально.

Перший напрям – це попередження торгівлі людьми є ключовим

елементом у протидії з торгівлею людьми. Держава здійснює різноманітні заходи для зменшення вразливості людей до потенційних ситуацій торгівлі.

Запобігання торгівлі людьми здійснюється державними установами, неурядовими організаціями та фізичними особами. Метою цієї діяльності є забезпечення безпечних умов у країні, дотримання базових прав і свобод громадян, попередження злочинів і усунення причин та умов, що сприяють торгівлі людьми. Цей напрямок є ключовим елементом у комплексному підході до реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, адже саме від його ефективності залежить обсяг зусиль щодо боротьби з торгівлею людьми та надання підтримки постраждалим [31, с. 105].

Підвищення усвідомленості суспільства про проблему торгівлі людьми вважається одним з ключових заходів у запобіганні цьому явищу. Часто люди не мають достатньої інформації про потенційні ризики стати жертвами торгівлі людьми, що може призвести до порушень їхніх основних прав і свобод. Збільшення рівня освіченості здійснюється шляхом поширення інформації серед населення про проблему торгівлі людьми, її причини, наслідки, види експлуатації, а також методи виходу з таких ситуацій. Це може включати у себе освітні кампанії, тренінги для працівників сфери обслуговування та викладачів у навчальних закладах, а також розробку програм психологічної підтримки для груп ризику. Ще більшої популярності набирають інформаційні заходи для дітей, підлітків та молоді щодо безпечного працевлаштування, задекларованій праці та ризиків потрапляння у ситуації торгівлі людьми з різноманітним проведенням онлайн-квестів та ігор.

Відповідно до законодавства України щодо протидії торгівлі людьми, ще одним значущим методом запобігання цьому явищу є зменшення рівня вразливості населення. Під вразливим станом особи розуміється такий стан, що обумовлений фізичними, психічними або зовнішніми обставинами, який призводить до обмеження її здатності свідомо керувати своїми діями, приймати незалежні рішення, протистояти насильницьким чи маніпулятивним впливам та іншим незаконним діям, а також протистояти складним сімейним

або іншим життєвим обставинам [7, с. 451].

Ефективним кроком у зниженні рівня вразливості є підвищення якості життя населення та його матеріального стану. Для досягнення цієї мети держава повинна вживати комплексних заходів, спрямованих на створення нових робочих місць, підвищення рівня мінімального доходу, збільшення мінімальної заробітної плати, надання різноманітної підтримки, включаючи матеріальну, незахищеним та малозабезпеченим верствам населення та інші заходи.

Другий напрям – боротьба із злочинністю, пов'язаною із торгівлею людьми. Держава активно працює над виявленням та припиненням діяльності злочинних угруповань, які займаються торгівлею людьми. Це включає в себе поліцейні операції, співпрацю з міжнародними організаціями з прав людини та правоохоронними органами інших країн. Постійний моніторинг та вдосконалення законодавства також є важливими складовими цього напрямку.

У відповідності до ст. 11 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» боротьба з торгівлею людьми є невід'ємною частиною діяльності органів Національної поліції по боротьбі із злочинністю, які, зокрема, здійснюють заходи щодо виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлення осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності шляхом реалізації організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів [46].

Відповідальним структурним підрозділом Національної поліції України, що безпосередньо займається боротьбою зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, є Департамент міграційної поліції. Основними завданнями його є переслідування осіб, що займаються торгівлею людьми та незаконною міграцією, а також надання допомоги постраждалим від цих злочинів.

Як правило, випадки торгівлі людьми реєструються оперативними підрозділами Департаменту міграційної поліції спільно зі слідчими Національної поліції під наглядом прокурорів відповідного рівня. Оскільки

такі злочини часто мають міжнародний характер, міграційна поліція активно співпрацює з міжнародними правоохоронними організаціями, такими як Інтерпол та Європол, а також із зарубіжними правоохоронними органами.

Однак існує проблема притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів торгівлі людьми за кордоном згідно з національним законодавством. Це впливає з того, що кримінальне законодавство деяких країн не визнає торгівлю людьми як злочин, а деякі форми такої діяльності, наприклад, проституцію, легалізує. Серед таких країн можна вказати Австрію, Німеччину, Грецію, Нідерланди та Туреччину. Щодо інших країн, ситуація також не є задовільною. Тому для ефективного протидії торгівлі людьми необхідно зміцнювати співпрацю з іноземними правоохоронними органами шляхом обміну правовою допомогою та досвідом [7, с. 452].

Робота правоохоронних органів щодо виявлення та притягнення до відповідальності торговців людьми не завжди завершується накладенням на них відповідних покарань, які відповідають серйозності та небезпеці злочинів, що вони вчинили. Згідно зі ст. 149 Кримінального кодексу України, за вчинення торгівлі людьми передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 15 років [25, с. 131]. Проте на практиці національні суди, розглядаючи справи про злочини даної категорії, в більшості випадків накладають покарання, що не передбачають позбавлення волі.

Для успішного протистояння торгівлі людьми важливо, щоб Національна поліція та інші правоохоронні органи ефективно співпрацювали з іншими учасниками боротьби проти цього злочину, включаючи громадські та міжнародні організації. Це сприятиме швидкому обміну інформацією про випадки торгівлі людьми та постраждалих від цього злочину [7, с. 452].

Третій напрям – надання допомоги та захисту постраждалим особам. Один із найважливіших аспектів державної політики – це захист та підтримка тих, хто вже постраждав від торгівлі людьми [11, с. 26].

Потрапляння у ситуацію торгівлі людьми призводить до серйозних негативних наслідків різного характеру для постраждалих. Це охоплює

фізичні, психологічні, психічні та матеріальні шкоди. Внаслідок цих негативних наслідків постраждалі особи мають значні труднощі у швидкому відновленні та адаптації в суспільстві. Прикладами таких негативних ситуацій є примусова праця, яка часто супроводжується фізичним насильством, сексуальна експлуатація, що призводить до фізичних і емоційних травм, а також примусове донорство, що може поставити під загрозу здоров'я назавжди [50, с. 111].

Ключовою метою державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є надання допомоги та захисту постраждалим особам. Держава, через свої органи та установи, зобов'язана негайно вжити всіх необхідних заходів для відновлення прав і свобод постраждалої особи, її повернення до нормального життя та мінімізації негативних наслідків, що їх вона зазнала [11, с. 26].

Надання допомоги та захисту постраждалим особам має на меті відновлення порушених прав і свобод і забезпечення їх психолого-соціальної реабілітації.

Процес соціальної роботи з реабілітації постраждалих від торгівлі людьми включає кілька послідовних етапів, що представлені на Рис. 1.1.

Рис. 1.1. Етапи соціальної роботи з реабілітації постраждалих від торгівлі людьми

Держава забезпечує доступ до медичної допомоги, правову підтримку та соціальне відновлення для жертв цього жахливого злочину. Крім того, забезпечення безпеки та анонімності для постраждалих є невід'ємною частиною цього процесу.

Основні принципи державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є важливим фундаментом для ефективної протидії цьому явищу. Розглянемо ключові принципи, які повинні бути враховані при формуванні та реалізації державної політики в Україні:

- принцип законності. Державна політика в цій сфері ґрунтується на суворому дотриманні законодавства, зокрема Конституції України, міжнародних договорів, які ратифікувала Україна, та інших нормативно-правових актів. Держава забезпечує правовий захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та притягнення до відповідальності винних осіб;

- принцип пріоритету прав людини. Усі заходи протидії торгівлі людьми повинні бути спрямовані на захист та повагу прав людини, з особливою увагою до вразливих категорій населення, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю та біженці;

- комплексність підходу. Державна політика має бути комплексною, охоплюючи превентивні заходи, заходи з виявлення та припинення торгівлі людьми, а також заходи з реабілітації та реінтеграції постраждалих. Це включає співпрацю між різними державними органами, правоохоронними структурами, соціальними службами, освітніми установами та громадськими організаціями;

- принцип взаємодії та співробітництва. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та іноземними державами у сфері протидії торгівлі людьми. Це включає обмін інформацією, проведення спільних операцій, навчання фахівців та інші заходи, спрямовані на підвищення ефективності протидії глобальній проблемі торгівлі людьми;

- принцип централізованого управління. Координація дій на національному рівні є важливим принципом, який забезпечує узгодженість та

ефективність політики протидії торгівлі людьми. Для цього створено Національну координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми при Кабінеті Міністрів України.

Ці принципи забезпечують ефективну боротьбу з торгівлею людьми в Україні та захист постраждалих осіб, сприяють підвищенню правової свідомості населення та вдосконаленню механізмів взаємодії державних та недержавних суб'єктів у цій сфері.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що будь-яка політика являє собою «цілеспрямовану управлінську діяльність стратегічного рівня, яка пов'язана із прийняттям і реалізацією відповідних рішень у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами та пов'язана із боротьбою за здобуття або утримання влади» [13, с. 14]. Відповідно сутність та зміст державної політики у сфері протидії торгівлі людьми відображає необхідність і актуальність впровадження ефективних заходів для запобігання і протидії торгівлі людьми, яка залишається серйозною проблемою. Ключовою метою такої політики є забезпечення прав людини, зокрема права на життя, свободу і гідне існування, а також стримування та припинення цього негативного явища. Окрім того, національна політика боротьби з торгівлею людьми спрямована на розробку ефективних стратегій превенції, виявлення та покарання злочинців, а також на забезпечення захисту та підтримки жертв. Враховуючи зазначене, вважаємо, що державна політика у цій сфері має базуватися на комплексному підході, що включає законодавчі ініціативи, підвищення обізнаності громадськості, покращення механізмів виявлення та захисту потенційних жертв торгівлі людьми, а також міжнародне співробітництво. Переконані, що ефективна реалізація політики у сфері протидії торгівлі людьми сприятиме побудові справедливого та безпечного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свої права та потенціал.

Висновки до Розділу 1

Торгівля людьми як об'єкт державної політики має складний і багатогранний характер, що вимагає всебічного підходу з боку держави. Це явище негативно впливає не лише на окремих осіб, але й на соціально-економічну стабільність країни в цілому. Торгівля людьми часто супроводжується порушенням основних прав людини, таких як право на свободу, безпеку та людську гідність, що підкреслює важливість активної протидії цьому злочину з боку держави.

Конституційно-правові основи державної політики у сфері протидії торгівлі людьми закріплені в Конституції України, міжнародних договорах та національному законодавстві. Конституція України, як Основний Закон держави, гарантує основні права та свободи людини, включно з правом на захист від експлуатації та незаконної трудової діяльності. Важливим є також наявність спеціальних законів та програм, спрямованих на запобігання торгівлі людьми та надання допомоги постраждалим.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Причини, умови та наслідки поширення торгівлі людьми

Існує багато чинників, що сприяють поширенню торгівлі людьми. Серед основних причин поширення торгівлі людьми в Україні експерти називають такі як:

- важке економічне становище громадян і безробіття;
- недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, незнання міграційного законодавства;
- недостовірне подання інформації про життя за кордоном;
- попит на дешеву робочу силу в країнах призначення;
- активна діяльність злочинних угруповань і недостатнє переслідування торговців людьми;
- насильство в родині.

Згідно з дослідженням Н.М. Лукача, сучасні фактори, що сприяють існуванню і поширенню торгівлі людьми, можна поділити на дві групи: перша – це фактори, які впливають на появу пропозиції «живого товару»; інша – це фактори, що формують попит на цей «товар». Відповідно до першої до першої групи належать такі причини як: слабкий рівень управління, що дозволяє торговцям людьми діяти через неспроможність уряду забезпечити ефективний порядок; недоліки законодавства і судової системи; високий рівень безробіття, низькі зарплати, часткове безробіття; гендерна нерівність у доступі до роботи, освіти та інформації; відсутність надійних каналів для законної міграції і брак інформації про безпечне працевлаштування за кордоном; бідність, низький

рівень освіти і необізнаність про ризики трудової міграції; а також те, що бізнес у сфері торгівлі людьми є дуже прибутковим і низько ризиковим. У свою чергу, іншу групу факторів складають: конкуренція у високорозвинених країнах, що змушує компанії шукати шляхи здешевлення товарів, зокрема, через зниження зарплат і залучення субпідрядників; зростаючий попит на домогосподарок, нянь і доглядальниць у високорозвинених країнах через активне працевлаштування жінок; попит на дешеві товари і швидкі послуги; розвиток секс-індустрії та індустрії розваг; низький рівень контролю і активності правоохоронних органів; порушення прав людини; корумпованість службовців імміграційних та митних органів, що працюють у країнах походження, транзиту і призначення; а також брак обізнаності населення щодо проблеми [28, с. 86].

Інший відомий науковець Д. Хагес виділяє кілька ключових елементів, що визначають попит на послуги торгівлі людьми у сучасному світі: 1) чоловіки, які є клієнтами комерційної секс-індустрії; 2) експлуататори, які створюють попит на торгівлю людьми, замовляючи людей для використання в різних галузях; 3) країни, куди ввозять жертв – їхні закони та політика стосовно незаконної експлуатації; 4) культурні традиції, що можуть сприяти поширенню торгівлі людьми [64].

Центр «Ла Страда», що займається питаннями протидії торгівлі людьми, нещодавно провів дослідження для визначення ключових факторів, що можуть впливати на зростання цього ризику. Дослідження засвідчило, що однією з основних причин, які підвищують вразливість до експлуатації, є економічні труднощі, зокрема, втрата роботи (див. Рис. 2.1) [51].

Згідно з результатами дослідження, втрата роботи є головною причиною, яку відзначили 46,6% опитаних абонентів [51]. Втрата доходу змушує людей шукати нові можливості для заробітку, що часто призводить до прийняття небезпечних пропозицій працевлаштування, особливо якщо вони надходять із сумнівних джерел або від незнайомих. Крім того, необхідність забезпечити родину та себе може зумовити вибір ризикованих варіантів

заробітку, що в ситуаціях криз чи надзвичайних обставин, таких як війна чи пандемія, стає особливо небезпечним.

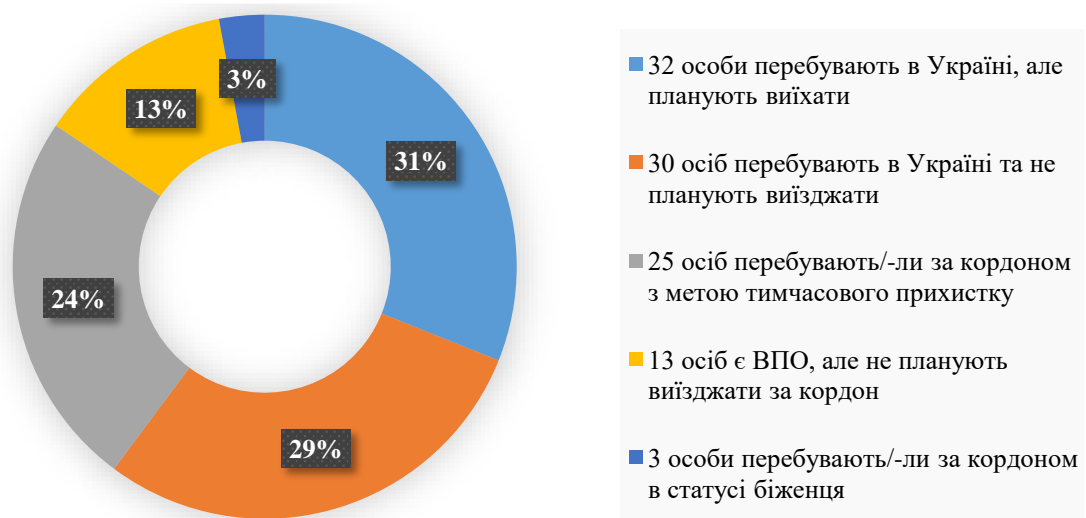

Рис. 2.1. Місцеперебування осіб, які долучилися до опитування

Окрему групу ризику складають внутрішньо переміщені особи. Їхня вразливість до експлуатації посилюється через комбінацію кількох факторів. Війна змусила цих людей залишити свої домівки, що спричинило втрату не лише матеріального майна та джерел доходу, але й соціальних зв'язків та підтримки оточення, що в умовах війни є надважливими для безпеки та адаптації. Відсутність сталого місця проживання і нові виклики на ринку праці ще більше ускладнюють становище цих людей та змушують їх погоджуватись на ризиковані пропозиції праці.

Економічні фактори, такі як фінансові труднощі та пошук роботи, є значущими чинниками ризику в усіх кризових ситуаціях, незалежно від природи цих криз – війна, пандемія або інші надзвичайні обставини. У ситуаціях відносного миру вони можуть бути менш вираженими, проте в умовах збройного конфлікту ці фактори набувають критичного значення. З одного боку, це сприяє втраті контролю над економічною ситуацією, а з іншого – створює сприятливе середовище для експлуататорів, які користуються вразливістю людей [51].

Неефективність державних політичних та економічних реформ, корумпованість посадовців, формальність соціальної політики, зростаюча нерівність між владою і більшістю громадян, а також нездійсненність ідеалів перших років незалежності, привели до появи ще одного важливого чинника – втрати віри в позитивні зміни в країні. Ситуація стає критичною, адже молодь не бачить можливостей для реалізації своїх життєвих планів в українському суспільстві. Батьки також не вбачають перспектив для майбутнього своїх дітей. Вища освіта вже не гарантує гідного рівня життя. Виїзд за кордон розглядається не тільки як спосіб тимчасово вирішити фінансові труднощі сім'ї, але й як стратегічний життєвий вибір для нового покоління [48, с. 37].

Багато українських громадян, прагнучи працювати за кордоном, не підозрюють, що офіційне працевлаштування в більшості європейських країн є досить складним завданням. Це можна зробити через Державний центр зайнятості або агентства, що мають відповідні ліцензії від Міністерства соціальної політики України. Однак деякі агентства пропонують роботу за туристичною візою, яка не надає права на працевлаштування. У разі перебування в країні після закінчення дії візи, особа порушує міграційні закони, що автоматично робить її перебування нелегальним і може призвести до депортації.

Часто люди звертаються до послуг посередників, які працюють напівлегально та пропонують допомогу в оформленні документів. Через те, що ці процеси проводяться в обхід офіційних каналів, питання перевірки роботодавця та умов праці та проживання не враховуються.

Нестабільна економічна ситуація та недостатня поінформованість про відповідальність за нелегальну працю або перебування в іншій країні роблять трудових мігрантів вразливими до ризику потрапити в ситуацію торгівлі людьми або стати жертвами експлуатації.

Незважаючи на те, що деякі країни Європейського Союзу провели легалізацію нелегальних мігрантів, це не розв'язало проблему. Легалізовані

працівники отримали можливість знайти більш високооплачувану роботу, а на їхнє місце прийшли нові нелегальні мігранти [9, с. 103].

Торгівля людьми тісно пов'язана з діяльністю міжнародних організованих злочинних груп. За даними ООН, цей вид кримінального бізнесу посідає третє місце за прибутковістю після торгівлі зброєю та наркотиками, при цьому ризик для злочинних угруповань значно менше. Факти торгівлі людьми складніше довести, і далеко не у всіх країнах такий злочин зазнає кримінального переслідування. Поєднання невисокого ступеня ризику та більших прибутків роблять цей кримінальний бізнес одним з найбільш привабливих.

Громадські організації зазначають, що причиною в'їзду за кордон (і потрапляння до рук торговців людьми) багатьох жінок є насильство в сім'ї, яке спонукає людину, що терпить насильство, кардинально змінити життя. При цьому жертви насильства можуть перебувати в пригніченому стані і не здатні адекватно оцінити всі ризики, пов'язані з пропозиціями працевлаштування за кордоном.

Як правило, людям пропонують виїзд за кордон, наприклад, під приводом працевлаштування, одруження, навчання, туризму. Особливістю вербування в контексті торгівлі людьми є обман людини, наприклад, щодо країни призначення, виду і умов роботи, розміру заробітної плати, умов проживання, порядку оформлення та вимог до документів, що оформлюються. Іноді вже перебуваючи за кордоном, люди стають об'єктами вербування.

Основну роль у процесі вербування відіграють вербувальники. У завдання вербувальника входить переконати людину в'їхати за кордон або в інший регіон, забезпечити в'їзд за допомогою реальних або підроблених документів, а в деяких випадках безпосередній в'їзд, але передати її в руки покупця або посередника. Точний обсяг робіт на виконання часто не обмовляється. Завдання формулюються наступним чином: необхідна людина для ведення домашніх справ або роботи в барі, нічному клубі, роботи на будівництві. Проживання та харчування оплачується роботодавцем. Фактично

ні оплата праці, ні умови проживання не відповідають даним обіцянкам.

Природно, що жертва повинна заплатити за «послуги» вербувальника і документи, що він надав. Вербувальник пропонує можливість оплати послуг з майбутніх заробітків, що є першим кроком для залучення в боргову кабалу [4, с. 83].

Найпоширеніші сфери діяльності та види робіт, що можуть зробити людину жертвою такого протиправного діяння як торгівлі людьми, представлені на Рис. 2.2.

домашнє господарство (хатні робітниці)	сфера обслуговування (продавці, покоївки, офіціанти)	промисловість та будівництво (робітники)
догляд за людьми похилого віку та хворими (няньки)	сфера розваг (танцівниці)	сільське господарство (збиральники врожаю)
консумація (супровід людини по розважальним закладам/заходам за гроші або інші послуги)	секс-бізнес (секс- працівниці/працівники)	AU PAIR - програми культурного обміну (студенти/студентки)
примусове одруження	жебрацтво (діти, люди похилого віку, жінки з немовлятами)	використання у збройних конфліктах (полонені або інші люди, які знаходяться у підневільному стані)

Рис. 2.2. Найпоширеніші сфери діяльності та види робіт, що можуть зробити людину жертвою торгівлі людьми

Згідно з офіційними даними, наданими Міністерством соціальної політики та Національною соціальною сервісною службою, кількість осіб, які отримали статус постраждалих від торгівлі людьми, значно змінилася протягом останніх років. Станом на 30 грудня 2021 року (до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну), статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, було надано 96 особам, з них: 15 жінкам, 46 чоловікам та

3 дітям. При цьому було зафіксовано 39 випадків трудової експлуатації, 10 – сексуальної, жебрацтво – 2, втягнення у злочинну діяльність – 2. Окрім того, встановлено 55 випадків внутрішньої торгівлі людьми та 9 транскордонної (див. Додаток А) [14]. Ці дані, на наш погляд, відображають стабільний рівень виявлених випадків експлуатації до виникнення кризової ситуації в країні.

У 2022 році кількість осіб, яким було надано такий статус, скоротилася до 47 осіб, з них: 19 жінкам, 25 чоловікам та 3 дітям. При цьому було зафіксовано 14 випадків трудової експлуатації, 2 – сексуальної, жебрацтво – 8, втягнення у злочинну діяльність – 11. Окрім того, встановлено 55 випадків внутрішньої торгівлі людьми та 9 транскордонної. Окрім того, встановлено 30 випадків внутрішньої торгівлі людьми і 17 транскордонної (див. Додаток А) [15]. Вважаємо, що це зниження може бути пов'язане з тим, що під час початкового етапу війни акцент змістився на інші гуманітарні кризи та проблеми, зокрема переміщення населення, військові дії та термінові гуманітарні потреби.

У 2023 році ситуація кардинально змінилася, і кількість осіб, яким було встановлено статус постраждалих від торгівлі людьми, зростає до 118 осіб, з них: 47 жінкам, 53 чоловікам та 18 дітям. При цьому було зафіксовано 22 випадки трудової експлуатації, 11 – сексуальної, жебрацтво – 1, втягнення у злочинну діяльність – 17. Окрім того, встановлено 55 випадків внутрішньої торгівлі людьми та 9 транскордонної. Окрім того, встановлено 89 випадків внутрішньої торгівлі людьми та 29 транскордонної (див. Додаток А) [16]. На наш погляд, це значне зростання кількості постраждалих може свідчити про активізацію кримінальних груп, що займаються торгівлею людьми, на фоні погіршення соціально-економічної ситуації та посилення уразливості населення внаслідок війни.

Станом на 15 жовтня 2024 року кількість осіб, яким Нацсоцслужбою було встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, становить 156 осіб, з них: 58 жінкам, 88 чоловікам та 10 дітям. При цьому було зафіксовано 10 випадків трудової експлуатації, 13 – сексуальної, жебрацтво –

7, втягнення у злочинну діяльність – 4. Окрім того, встановлено 55 випадків внутрішньої торгівлі людьми та 9 транскордонної. Окрім того, встановлено 89 випадків внутрішньої торгівлі людьми, 64 транскордонної та 3 випадки змішаної торгівлі людьми (див. Додаток А) [17]. Переконані, що такі цифри свідчать про подальше зростання кількості випадків торгівлі людьми, що, ймовірно, зумовлено тривалою війною, соціально-економічними труднощами, переміщенням населення та недостатнім захистом найбільш уразливих верств населення.

Отже, аналіз поданих вище статистичних даних демонструє зростаючу тенденцію кількості постраждалих від торгівлі людьми, особливо в контексті війни, що вимагає посилення заходів з боку держави та міжнародних організацій для боротьби з цим явищем та надання допомоги жертвам.

Окремо хотілося б звернути увагу на такий різновид послуг у сфері торгівлі людьми, як консумація. На жаргоні постійних відвідувачів нічних закладів зі стриптизом або іншими еротичними шоу (казино, нічних клубів, стриптиз-бари та інші) означає надання такої послуги, як підхід стриптизерки після завершення номера до столика клієнта і неформальна бесіда з ним, щоб клієнт зробив якомога дорожче замовлення і залишив в закладі якомога більше грошей. Вербуючи на таку роботу, дівчатам обіцяють до 30% від суми, на яку зроблене замовлення клієнтом. Йдеться тільки про консумацію і ні про яку іншу роботу. На практиці, заплативши за їжу і коктейлі, гість закладу може зажадати продовження спілкування і відшкодування витрачених грошей шляхом задоволення його сексуальних потреб.

Згідно з правилами програми AU PAIR, працювати в якості AU PAIR може особа у віці від 19 до 24 років, що не має сім'ї і дітей. Система передбачає проживання в сім'ї, допомога по догляду за дітьми і виконання поточних господарських справ (30 годин на тиждень), а також обов'язкове відвідування мовних курсів. Приймаюча сім'я забезпечує проживання та харчування, частково відшкодовує транспортні витрати, а також щомісяця виплачує невелику суму кишенькових грошей [3, с. 163].

Часто причиною торгівлі людьми стають звичаї, подібні до рабства, наприклад, такі як:

- боргова кабала;
- кріпосний стан, тобто таке користування землею, при якому користувач зобов'язаний за законом, звичаєм або угодою жити і працювати на землі, що належить іншій особі, і виконувати певну роботу для нього;
- будь-який інститут або звичай, в силу якого: жінку обіцяють видати або видають примусово заміж її батьки, опікун, родина або будь-яка особа або група осіб за винагороду грошима або натурою; чоловік жінки, його сім'я або його клан має право передати її іншій особі за винагороду або іншим чином; або жінка після смерті чоловіка передається у спадок іншій особі;
- будь-який інститут або звичай, в силу якого дитина або підліток молодше вісімнадцяти років передається одним або обома своїми батьками або своїм опікуном іншій особі, за винагороду або без такого, з метою експлуатації цієї дитини чи підлітка або його праці [57, с. 59].

Наразі в Україні поширюється нова форма експлуатації, спричинена війною. Участь у збройних конфліктах – це примусове залучення людей, які опинилися в умовах підневільного стану, до виконання воєнних завдань, спрямованих на зрушення державної влади чи порушення суверенітету та територіальної цілісності країни.

Інциденти, коли агресори змушують українців брати участь у воєнному конфлікті, відзначаються ще з 2014 року, але на той час вони були досить відокремленими. Однак з початком повномасштабної війни їх кількість зросла. За даними Національної соціальної служби України, кількість громадян, яким було визнано статус «особа, що була використана у збройних конфліктах», за останні роки демонструє значне збільшення. Зокрема:

- 2021 рік: до початку повномасштабної війни та конфлікту було зареєстровано 10 осіб.
- 2022 рік: кількість осіб з цим статусом збільшилася до 12.
- 2023 рік: значний приріст – статус отримали 55 громадян.

- 2024 рік (станом на 15 жовтня 2024 року): наразі статус «особа, що була використана у збройних конфліктах» визнано для 19 громадян України (див. Рис. 2.3) [14, 15, 16, 17].

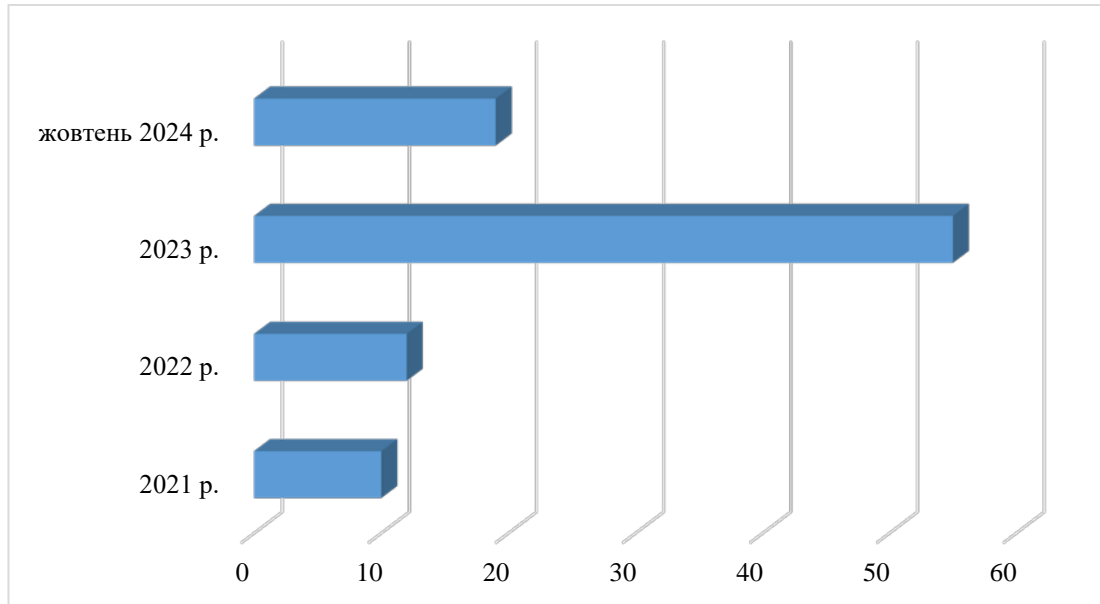

Рис. 2.3. Кількість осіб, яким було надано статус «особа, що була використана у збройних конфліктах» за період 2021 р. – жовтень 2024 р.

Ці цифри свідчать про тривожну тенденцію зростання випадків залучення українських громадян до збройного конфлікту внаслідок війни і насправді таких випадків значно більше.

Найпоширенішими формами торгівлі людьми під час війни є:

- вербування, переміщення, передача, укриття чи утримання чоловіків з метою збільшення особового складу збройних сил агресора;
- використання примусової праці для виконання потреб озброєних груп;
- залучення до кримінальної діяльності;
- сексуальна експлуатація та інші форми торгівлі людьми.

Люди, що проживають біля лінії фронту або на тимчасово непідконтрольних територіях України, є дуже вразливими через людські, матеріальні й економічні втрати, загальне порушення законності та зосередження великої кількості озброєних осіб та терористичних угруповань.

Про це свідчить статистика Національної соціальної сервісної служби – за 2023 рік помітне стрімке зростання постраждалих від торгівлі людьми, в порівнянні з іншими роками (див. Додаток Б, в якому наведені статистичні дані щодо кількості осіб, які постраждали від торгівлі людьми за регіонами, а в Додатку В – країни призначення).

На жаль, наслідки торгівлі людьми є надзвичайно важкими. Фізичні й психологічні травми, зокрема хвороби та уповільнений розвиток у неповнолітніх, часто мають незворотній характер, що призводить до ризику соціальної ізоляції та відторгнення з боку сім'ї та суспільства. Постраждалі від торгівлі людьми часто позбавлені можливостей для соціальної, моральної й духовної адаптації та розвитку. Людей, яких змусили працювати в рабстві, нерідко примушують вживати наркотики, а також вони стають жертвами жорстокого насильства. Постраждалі від сексуальної експлуатації страждають від фізичних і емоційних ушкоджень, що виникають через ранню сексуальну активність, примус до вживання алкоголю й наркотиків, а також інфекційні захворювання, зокрема ВІЛ та СНІД. Особи, які постраждали від примусового донорства, мають серйозні проблеми зі здоров'ям, що можуть призводити до летальних випадків. Постраждалі від залучення до збройних конфліктів стикаються з серйозними фізичними й психологічними травмами [57, с. 59].

Отже, основними причинами й умовами торгівлі людьми є скрутне становище, військовий стан в країні, бажання людей знайти високооплачувану роботу, підвищити свій рівень життя. На практиці шляхом обману вербувальники знаходять довірливих людей, які потім стають жертвами торгівлі людьми. Наслідками торгівлі людьми є фізичні, психологічні травми, смертельні невиліковні захворювання.

2.2. Організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми

Формування державної політики у сфері протидії торгівлі людьми відбувається шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів органами державної влади. Ці норми визначають основні заходи для вирішення конкретних завдань держави у цій сфері. Реалізація такої політики має бути системною, що передбачає консолідацію зусиль державних інституцій та громадських організацій у боротьбі зі злочинами цієї категорії.

Науковець О.В. Кушнір слушно зазначає, що «для створення ефективної та дієвої системи протидії торгівлі людьми необхідним є застосування до розв'язання зазначеної проблеми системного підходу, за якого торгівлю людьми необхідно розглядати й досліджувати як багатовимірне явище, що порушує права людини, набуває різних форм, а саме: продаж жінок для сексуальної експлуатації; продаж дітей з метою використання в жебрацтві або незаконного усиновлення; продаж чоловіків, жінок та дітей з метою трудової експлуатації; продаж чоловіків, жінок та дітей з метою незаконної трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини й торгівля ними; здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою чи без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи передачі іншій особі» [24].

Держава повинна надавати допомогу та захищати осіб, які стали жертвами торгівлі людьми. Така стратегія включає в себе поліпшення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг і впровадження механізмів співпраці між суб'єктами у сфері протидії торгівлі людьми.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» до суб'єктів, які здійснюють заходи у цій сфері, належать Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві

органи виконавчої влади, закордонні дипломатичні установи України та заклади, що надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми, а також підприємства, установи, громадські організації та окремі громадяни – за згодою. Поміж них існують інші органи, які, в межах своєї компетенції, займаються боротьбою з торгівлею людьми, такі як Міністерство соціальної політики, Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, Верховний Суд України та судова система тощо [46].

У 2012 році Кабінетом Міністрів України затверджено Постанову «Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми», що створює систему надання комплексної допомоги постраждалим і захисту їх прав та інтересів із дотриманням вимог міжнародних та національних стандартів [41].

Уряд, серед інших функцій, відповідає за направлення та координацію роботи суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Цей орган виконавчої влади затверджує Державну цільову програму у сфері протидії торгівлі людьми та забезпечує контроль за її виконанням. Національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми визначено Міністерство соціальної політики [44].

Функція центральних органів виконавчої влади в сфері протидії торгівлі людьми має скоріше координуючий характер. Вони відповідно до встановлених процедур мають завдання формувати та реалізовувати державну політику у цій області. Особливу увагу приділяють захисту громадян України за кордоном, маючи повноваження у попередженні, виявленні та розкритті злочинів торгівлі людьми, включаючи транснаціональну організовану злочинність.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», ці органи здійснюють заходи щодо розшуку осіб, які ухиляються від досудового розслідування і судового розгляду, а також виконання покарання за злочини

торгівлі людьми. Ця діяльність охоплює злочинців як на внутрішній, так і на міжнародній території [46].

Компетенції органів місцевого самоврядування в основному зосереджені на забезпеченні впровадження та ефективного функціонування Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Їхні функції переважно спрямовані на надання інформаційної підтримки та запобігання торгівлі людьми шляхом проведення просвітницької роботи. Щодо громадян, які перебувають за кордоном та стали жертвами торгівлі людьми, такі органи активно взаємодіють з відповідними установами для встановлення їхнього статусу та надання необхідної допомоги.

На Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції покладено виконання завдань попередження та протидії торгівлі людьми, незаконній міграції, злочинам у сфері моралі (створення або утримання місць розпусти і звідництва, сутенерство, примушування чи втягнення до заняття проституцією, розбещення неповнолітніх), незаконним діям щодо усиновлення (удочеріння), порушенню встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, насильницькому донорству, виготовленню та розповсюдженню продукції порнографічного характеру, у тому числі в мережі Інтернет, а також протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних від таких злочинів; здійснення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання з посередництва в працевлаштуванні за кордоном, суб'єктів туристичної діяльності, шлюбних та модельних агентств [1, с. 212].

Робота органів дізнання, досудового слідства, прокурора з виявлення, розкриття та розслідування торгівлі людьми завершується судовим розглядом кримінальних справ. Саме в суді дається правова оцінка напрацьованим матеріалам, внаслідок якої судами приймаються відповідні рішення. Важливу роль у постановці судом справедливого законного рішення відіграє прокурор – державний обвинувач, який шляхом дослідження зібраних у кримінальній справі доказів повинен надати суду аргументовані пропозиції щодо

застосування кримінального закону. Додержуючись принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, прокурор, який бере участь у розгляді справ у судах, сприяє виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та винесенню судових рішень, що ґрунтуються на законі (ст. 43 Закону України «Про прокуратуру») [45].

Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, взаємодіють між собою у процесі протидії торгівлі людьми в рамках реалізації Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та співпрацюють з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями.

Наразі зростає роль недержавних організацій, які працюють в цьому напрямку. Діяльність неурядових організацій – нове явище для України. Нові можливості відкрилися після того, як Україна вибрала незалежність і перспективи демократичного розвитку. Неурядові організації активізуються, розширюється поле їх діяльності, вони стають більш впливовими. Неурядові організації, які стоять на сторожі прав та інтересів громадян, мають величезне значення для розбудови громадянського суспільства. Особливу роль вони відіграють в країнах, де демократичні основи управління ще не зміцнилися. Більшість таких організацій відстоює права дітей, жінок, студентів, безробітних, малозабезпечених, багатодітних, осіб з інвалідністю. Це певною мірою є свідченням становлення в Україні різних інститутів громадянського суспільства, захист прав та інтересів представників якого стає предметом діяльності і громадських організацій.

Важливою частиною широкого руху недержавних організацій, які також називають «третім сектором» є жіночі неурядові організації. Велике значення в становленні громадянського суспільства та демократичних змін мають жіночі неурядові організації. Це не лише вимога сучасних міжнародних норм, але й результат їхньої активної діяльності. Жіночі недержавні організації демонструють високу активність у політичному та соціальному житті країни, володіють значним професійним і науковим потенціалом, а їхні активістки

мають глибокі знання щодо соціальних, політичних і економічних викликів, що постають перед сучасною Україною та українськими жінками. Крім того, вони накопичили досвід міжнародного співробітництва та знайомі з методами вирішення жіночих проблем у демократичних країнах. Жіночі недержавні організації в Україні функціонують як на міжнародному, так і на місцевому рівнях, охоплюючи регіони, міста та райони [30, с. 169].

Визначимо основні зони впливу недержавних організацій на формування політики в державі та проаналізуємо їх. По-перше, це вибір основних методологічних підходів, головних принципів, цілей, завдань, напрямків і шляхів реалізації державної жіночої політики. Від вибору методологічних принципів державної політики по відношенню до жінок залежить її спрямованість. Не випадково, це саме жіночі недержавні організації стали ініціаторами проведення ряду науково-практичних конференцій, де обговорювалися нагальні проблеми українських жінок і формування сучасної жіночої політики. Рекомендації цих конференцій і семінарів знайшли втілення в організації Парламентських слухань, створення Міністерство молоді та спорту України, Координаційної і Гендерної рад, Національної ради жінок в Україні, формуванні Концепції поліпшення становища жінок в суспільстві і Декларації загальних положень жіночої та сімейної політики в Україні. По-друге, участь у розробці та впровадженні програмних і концептуальних документів щодо жіночої політики, а також законів і законодавчих актів (в заохоченні законодавчого закріплення рівних можливостей та антидискримінаційних законів).

Таким чином, організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми включають у себе, насамперед, удосконалення законодавства, проведення профілактичної та інформаційної роботи, спрямованої на попередження протидії торгівлі людьми, посилення координації роботи з виявлення та ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а також забезпечення систематичної підготовки фахівців у сфері протидії торгівлі людьми.

2.3. Державні форми допомоги постраждалим від торгівлі людьми та профілактичні заходи

Для того, щоб допомогти постраждалим від торгівлі людьми, потрібно спочатку їх виявити. Багато з тих, хто став жертвами торгівлі людьми, не готові визнати себе постраждалими, або через брак розуміння цього явища, або через страх, сором чи зневіру в можливість отримання допомоги. Це ускладнює виявлення таких осіб, тому працівникам правоохоронних органів надзвичайно важливо вміти визначити фактори, які можуть вказувати на ситуацію торгівлі людьми.

Виявлення особи, постраждалої від торгівлі людьми – з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми [55, с. 147].

Статистичні дані державних установ та неурядових (у тому числі міжнародних) організацій в Україні щодо кількості осіб, які стали жертвами торгівлі людьми, суттєво відрізняються. Різниця може сягати десятків разів. Це зумовлено декількома факторами:

- різними критеріями та підходами до ідентифікації постраждалих;
- рівнем довіри населення до влади, зокрема до правоохоронних органів, та неурядових організацій, що впливає на їхню взаємодію;
- професійними навичками та можливостями відповідних структур щодо виявлення жертв.

Якщо перші два фактори пов'язані з національними стратегіями, то третій – це питання професійної підготовки фахівців, що залежить від їхнього навчання та самоосвіти.

Відсутність відповідних знань про проблему торгівлі людьми, її ознаки (індикатори), а також комунікаційних навичок для взаємодії з потенційними постраждалими значно ускладнює процес їх виявлення.

Виявлення постраждалих від торгівлі людьми може відбуватися шляхом

здійснення наступних заходів:

- 1) робота з населенням за місцем проживання / навчання / роботи;
- 2) робота «гарячих ліній» (або телефонів довіри);
- 3) прийом звернень громадян;
- 4) за результатами оперативних дій правоохоронних органів (наприклад, перевірка закладів, де можуть використовувати примусову працю або примушувати до заняття проституцією);
- 5) під час роботи на території обслуговування щодо виявлення осіб, які займаються жебрацтвом, особливо неповнолітніх чи осіб з обмеженими можливостями.

Ідентифікація особи, яка, ймовірно, стала жертвою торгівлі людьми, є важливим процесом, що передбачає розпізнавання та співставлення певних ознак фахівцем, який має відповідні знання та навички. В Україні законодавство визначає, що будь-який суб'єкт взаємодії може виявити або ідентифікувати таку особу, якщо вона звернеться по допомогу або якщо йому стане відомо про її ситуацію. До таких суб'єктів належать:

- правоохоронні органи;
- медичні працівники (сімейні лікарі, гінекологи, педіатри та інші спеціалісти);
- освітяни (шкільні психологи, соціальні педагоги, вчителі та вихователі);
- працівники соціальних служб (фахівці з питань дітей, сім'ї, молоді, працівники центрів соціальних послуг);
- представники неурядових організацій, що спеціалізуються на допомозі жертвам торгівлі людьми, забезпечуючи їх реабілітацію та підтримку.

Крім того, близьке оточення особи, таке як батьки, родичі, знайомі або друзі, також може звернути увагу на зміни в поведінці постраждалої людини, особливо коли йдеться про дітей (за умови, що батьки не є учасниками злочину) [48, с. 23].

Під час з'ясування обставин імовірних жертв торгівлі людьми, варто звертати увагу на такі показники:

- обмеження особистої свободи людини (обмеження у пересуванні, спілкуванні з іншими особами, особливо близькими, перебування під постійним наглядом тощо);
- особливості оплати праці (фактичний розмір значно менший за стандартний; заробіток сплачується третім особам; наявність боргів; людина не може розпоряджатися заробленими грошми, не має доступу до них тощо);
- ситуація на робочому місці (обман щодо виду та умов роботи; постійний нагляд; неможливість відмовитися від виконання певних видів робіт, неможливість повернутися додому тощо).

Об'єктивні та невербальні індикатори, що можуть свідчити про те, що особа стала жертвою торгівлі людьми:

- 1) наслідки поганого поводження (побиття; травми тощо);
- 2) зовнішній вигляд (неохайно байдужий, особливо це стосується жінок);
- 3) психологічний стан (людина залякана, замкнена; почуття тривоги; психологічна нестабільність; розгубленість тощо);
- 4) відсутність документів.

Описуючи особу, яка стала жертвою торгівлі людьми, важливо зазначити, що не існує універсального списку індикаторів, що підтверджують цей факт. Зовнішній вигляд людини формують численні фактори, такі як рівень розвитку, соціальний статус, культурні традиції, моральні цінності, релігійні погляди, а також сімейні стосунки (зокрема, рівень довіри та взаєморозуміння в родині). Значний вплив також має життєвий досвід, включаючи можливі травматичні або негативні ситуації, що мали місце до потрапляння в умови експлуатації. Додатковими факторами є ступінь важкості фізичних та психологічних травм, отриманих під час експлуатації, тривалість перебування в таких умовах, а також ряд інших супутніх обставин [55, с. 149].

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право

звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів Національної поліції щодо захисту прав і свобод [43].

Досліджуючи дане явище у правовому полі, варто розглянути його в межах нормативної бази. Так, у Законі України «Про протидію торгівлі людьми» закріплено, що «особа, яка постраждала від торгівлі людьми – це будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень цього Закону» [46].

Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк з дня проведення співбесіди з особою у місцевій державній адміністрації.

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до 2 років та може бути продовжений за рішенням Національної соціальної сервісної служби не більш як на один рік з дати закінчення такого строку.

Варто також додати, що проведення співбесіди з постраждалими від торгівлі людьми може бути дуже болісною подією для них. Працівник спеціалізованого підрозділу, що займається такою категорією кримінальних справ, проводить співбесіди з постраждалими. Слід враховувати необхідність періоду «оговтання»: важливо надати постраждалим від торгівлі людьми достатньо часу на роздуми, що дозволить їм прийти до тями і прийняти свідоме рішення про подання свідчень у кримінальному процесі.

Допомога жертвам торгівлі людьми полягає у наданні:

- 1) інформації щодо їх прав та можливостей, мовою, якою володіє постраждала особа;
- 2) медичної, психологічної, правової, соціальної та іншої необхідної допомоги;
- 3) тимчасового розміщення (у разі відсутності житла) в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено у зв'язку з участю особи у кримінальному процесі;

- 4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли (що, на жаль, досить рідко виявляється можливим);
- 5) одноразової матеріальної допомоги у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб;
- б) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку;
- 7) повернення особи у країну громадянства (для іноземних осіб) [40].

Доступ до правосуддя і справедливе ставлення передбачає ставлення до потерпілих зі співчуттям і повагою до їхньої гідності, можливість отримати відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди, а також своєчасне інформування про відповідні процедури тощо.

Питання правової допомоги постраждалим дуже гострі і не вирішені, зокрема й через недосконалість законодавства. Нинішній стан у цьому питанні – це низька законодавча захищеність постраждалих, відсутність програм захисту, правових механізмів швидко допомогти людині в такій ситуації. Підкреслювалась необхідність прийняття державних програм компенсації постраждалим. Відмічалась проблема «морального ставлення слідчих, суддів, всіх учасників процесу, до постраждалого», при цьому малось на увазі нерідко існуюче упереджене ставлення. Дуже виразно сказала про це одна з учасниць круглого столу з торгівлі людьми в Маріуполі: «Це жахливо, тому що він (статус постраждалого) накладає стигму з боку держави, її (людину) починають дискримінувати, починають говорити «та вона повією працювала, та він гастарбайтер, хотів заробити, нажитись», тобто цих людей починає суспільство відторгати, і тоді це ще більше змушує їх ховатись».

Захист приватного життя та особистих даних, тобто конфіденційність є особливо важливою для унеможливлення повторної віктимізації жертв, а також є одним із засобів забезпечення безпеки постраждалих.

Для захисту жертв торгівлі людьми та їх сімей можуть бути використані заходи, що представлені на Рис 2.4, які можуть бути використані один на вибір або разом всі по відношенню до однієї жертви чи членів її родини.

Рис. 2.4. Види заходів захисту жертв торгівлі людьми та членів їх сімей

Щодо медичної допомоги, то вона полягає передусім в усуненні загрози життю жертви торгівлі людьми, збиранні необхідних аналізів, щоб встановити наявність або відсутність таких захворювань, як ВІЛ-інфекція, СНІД, туберкульоз, інших небезпечних для життя захворювань, що передаються статевим шляхом та через кров. Тривале перебування у лікарні може суперечити інтересам слідства, тому медична допомога надається тільки необхідніша для життя постраждалої особи.

Психологічна допомога особам, постраждалим від торгівлі людьми, полягає у створенні нових духовних, соціальних, громадянських, сімейних цінностей в таких осіб, бо вони можуть зневіритися у людських стосунках або мати хибні уявлення про сімейне життя.

Потрібно сформуванати в постраждалих осіб духовні цінності, переконати в доцільності і необхідності в житті таких цінностей. Формами психологічної допомоги є: лекція, пояснення, розповідь, етична бесіда, диспут, дискусія, переконання, доручення, виховні ситуації, вправи. Поряд із такими формами психологічної допомоги, важливим є залученням до діяльності, яка дозволяє набути чи відновити моральні звички, стимулювати до їх дотримання і самовиховання.

Відповідно до Постанови уряду № 660 «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми», прийнятої 25 липня 2012 року, виплата такої допомоги здійснюється органами соціального захисту населення в місці проживання (або перебування) особи, яка звернулася за допомогою. Розмір цієї допомоги становить три прожиткові мінімуми для особи відповідної категорії, а саме: діти віком до шести років; діти віком від шести до 18 років; працездатні особи; особи, які втратили працездатність [42]. Грошова допомога повинна бути виділена не пізніше, ніж протягом одного місяця з моменту звернення особи до відповідного органу соціального захисту населення. Фінансування цих виплат передбачено в державному бюджеті [38].

У процесі створення демократичної держави важливо враховувати потребу в соціальній профілактиці торгівлі людьми серед населення. Сутність поняття «соціальна профілактика» та його розвиток у контексті соціально-педагогічної діяльності є не достатньо дослідженим та практично розробленим. Встановлено, що в загальнонауковому аспекті під соціальною профілактикою розуміють, передусім, науково обґрунтовані та своєчасно виконані дії, спрямовані: на запобігання можливих фізичних, психологічних або соціокультурних проблем в окремих індивідів і груп ризику; на збереження, підтримку і захист нормального рівня життя і здоров'я людей, сприяння у досягненні ними поставлених цілей і розкритті їх внутрішніх потенціалів.

Дослідник О.В. Безпалько зазначає, що «соціальна профілактика – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі» (див. Рис. 2.5) [56, с. 88].

Рис. 2.5. Структура соціальної профілактики

До державних органів, які реалізують соціальну профілактику торгівлі людьми належать передусім правоохоронні органи, зокрема, Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції. Також, як було зазначено у п. 2.2 Міністерство соціальної політики є національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми.

На наш погляд, одним із ключових засобів протидії торгівлі людьми є профілактична робота з молоддю шкільного та студентського віку. Під час таких заходів важливо наголосити, що торгівля людьми є серйозним порушенням прав людини. Також необхідно приділити увагу ролі спеціалізованих органів в Україні, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини та ведуть боротьбу з торгівлею людьми.

Колективні форми та методи навчально-виховної роботи охоплюють значну кількість молоді, створюючи сприятливу емоційну атмосферу. Серед популярних форм навчально-виховної роботи зі студентами – лекції та бесіди, які проводять викладачі, науковці, представники правоохоронних органів та інші фахівці. Важливо заздалегідь ретельно продумати зміст і основну ідею

таких заходів, а також їхню тематику [26, с. 139].

Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми є однією з найбільш масових та універсальних форм втручання. Її основна мета полягає в тому, щоб сприяти формуванню активного, адаптивного та ефективного способу життя, який дозволить особі реалізувати свої права, задовольнити свої потреби та інтереси. Соціальна робота в цьому контексті спрямована на поширення інформації та підтримку особистості в прийнятті неприйняття таких явищ, як торгівля людьми, та категоричну відмову від участі в них. Завданнями такої роботи є поліпшення конструктивних стратегій поведінки, розвиток життєвих навичок та умінь, які вже є у молодій людині, але можуть виявитися непотрібними в незнайомих ситуаціях, що можуть призвести до торгівлі людьми, навчання розпізнаванню таких ситуацій та управління ними, а також збільшення потенціалу особистісних ресурсів, таких як розвиток внутрішнього контролю над власною поведінкою, формування правосвідомості та активності.

Суть первинної соціальної профілактики торгівлі людьми полягає в наданні інформації про явище «торгівля людьми», поясненні правових норм щодо поведінки в реальних життєвих ситуаціях, які можуть призвести до рабства, а також демонстрації прикладів застосування життєвих навичок і умінь у таких сферах, як навчання, знайомства, відпочинок та працевлаштування за кордоном. Крім того, важливим аспектом є підтримка творчої, інтелектуальної, громадської, спортивної та іншої діяльності дітей. Методи первинної соціальної профілактики включають інформування, переконання, навіювання та роботу в громаді [18, с. 136].

Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми переважно має груповий характер. Головною метою вторинної профілактики є зміна неприйнятної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Це передбачає зміну уявлень про себе та інших і навчання поведінці, формування досвіду поведінки у ситуаціях, які можуть призвести до потрапляння в рабство. Вторинна соціальна профілактика спрямована на дітей та молодь, які

належать до «групи ризику». Вона передбачає вчасне виявлення таких осіб та надання їм соціальної підтримки і допомоги через формування необхідних знань, життєвих навичок та умінь для захисту від торгівців людьми, а також зміну уявлень про себе та своє місце в суспільстві.

Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми націлена на інтеграцію осіб, які стали жертвами цього злочину, у суспільство з метою запобігання їх повторному потраплянню в подібні ситуації. Цей вид профілактики передбачає вивчення причин та особливостей поведінки й свідомості потерпілих, які призвели до виникнення проблеми, а також усунення цих причин через перенавчання, підвищення соціального статусу та надання підтримки у налагодженні життя. Третинна соціальна профілактика вимагає індивідуального підходу і передбачає тривалу роботу з комплексом соціальних послуг, що реалізується в рамках соціальної реабілітації та супроводу [24].

Основними методами третинної соціальної роботи є робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, перенавчання, створення виховних ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання та включення в різноманітні види діяльності та позитивно соціалізуюче середовище.

Соціальна профілактика торгівлі людьми в Україні може бути ефективною, якщо буде базуватися на концепції «допомоги для самопомоги». Ця концепція об'єднує в собі різноманітні наукові теорії та підходи соціальної роботи. Згідно з нею, людина розглядається як суб'єкт, а не об'єкт соціальної роботи, що передбачає розвиток у ній відповідальності за своє життя, власний вибір та уміння свідомо користуватися своїми правами на основі знання про них. Це підходить до завдання розбудови громадянського суспільства. Основною ідеєю «допомоги для самопомоги» є підтримка бажання людей керувати своїм життям, уникати небажаних впливів та запобігати обману [47, с. 53].

Отже, основними державними формами допомоги постраждалим від торгівлі людьми є надання інформаційної, медичної, психологічної (передусім формування цінностей), правової, соціальної та іншої необхідної допомоги; тимчасове розміщення (у разі відсутності житла); відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли; одноразова матеріальна допомога у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб; допомога у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

2.4. Співпраця публічно-владних структур із громадськими й міжнародними організаціями

Співпраця публічно-владних структур із громадськими та міжнародними організаціями є одним із ключових елементів у сфері протидії торгівлі людьми. В умовах сучасних викликів, спричинених масовими міграційними процесами, збройними конфліктами та глобалізацією, проблема торгівлі людьми набуває загрозливих масштабів. Зокрема, Україна, яка переживає внутрішню кризу через війну та масове переміщення населення, постає перед серйозними викликами в цій сфері.

Ефективна боротьба з торгівлею людьми потребує комплексного підходу, що включає не лише зусилля державних органів, а й активну участь неурядових та міжнародних організацій. Такі організації відіграють важливу роль у наданні допомоги жертвам торгівлі людьми, проведенні інформаційно-роз'яснювальної роботи, а також у формуванні стратегій та політик, спрямованих на попередження і протидію цим явищам.

Громадські та міжнародні організації виступають як посередники між постраждалими і державними структурами, оскільки мають гнучкі механізми доступу до вразливих груп населення, особливо серед внутрішньо

переміщених осіб та біженців. Вони часто надають безпосередню підтримку постраждалим, яка включає правові консультації, психологічну реабілітацію, соціальний супровід, а також допомогу в реінтеграції в суспільство. Завдяки співпраці з владними структурами, такі організації можуть ефективніше звертати увагу на специфічні потреби постраждалих та оперативно реагувати на нові виклики у сфері торгівлі людьми.

В Україні діє розгалужена мережа громадських організацій, що зосереджують свою діяльність на боротьбі з торгівлею людьми. Багато з них входять до формальних об'єднань, таких як мережі, коаліції, платформи тощо.

У 2004 року в Україні створено Всеукраїнська мережа громадських організацій, що займаються протидією комерційній сексуальній експлуатації дітей, відома як ЕКПАТ. У 1997 році ЕСПАТ International стала міжнародною неурядовою організацією, яка функціонує донині. З того часу мережа ЕСПАТ розширилася з чотирьох груп (всі знаходилися в Азії) до 122 груп у 104 країнах станом на 2023 рік. Кожна з цих груп є незалежною громадською організацією або коаліцією, що працює над запобіганням комерційній сексуальній експлуатації та сексуальному насильству над дітьми [59, с. 146].

Основними напрямками співпраці публічно-владних структур із громадськими і міжнародними організаціями у сфері протидії торгівлі людьми є:

1. Правове забезпечення та розробка політик. Публічно-владні структури співпрацюють з міжнародними організаціями та НГО для розробки та впровадження законодавчих ініціатив та нормативно-правових актів, спрямованих на попередження та боротьбу з торгівлею людьми. Важливою частиною такої співпраці є адаптація національних законів до міжнародних стандартів та конвенцій. Варто зазначити, що Україна ратифікувала всі основні міжнародні документи в сфері протидії торгівлі людьми.

2. Обмін інформацією та досвідом. Спільні заходи, семінари, тренінги та обмін інформацією між урядовими структурами та НГО допомагають підвищити обізнаність фахівців про нові методи боротьби з

торгівлею людьми та вдосконалити навички виявлення і розслідування таких випадків.

3. Підтримка та захист постраждалих. Взаємодія державних структур із громадськими організаціями дозволяє ефективніше надавати підтримку постраждалим від торгівлі людьми, включаючи юридичну допомогу, психологічну підтримку, забезпечення безпеки та реабілітацію. Міжнародні організації часто забезпечують фінансування та технічну підтримку таких програм.

4. Просвітницька діяльність та попередження. Спільні кампанії з підвищення обізнаності серед населення щодо ризиків торгівлі людьми та способів захисту є важливою частиною співпраці. НГО та міжнародні організації, маючи досвід та ресурси, допомагають організовувати інформаційні заходи, тренінги та освітні програми для широкої аудиторії.

5. Моніторинг та оцінка ефективності заходів. Публічно-владні структури спільно з міжнародними організаціями здійснюють моніторинг реалізації антикорупційних та антитрафікінгових програм. Вони також проводять оцінку ефективності вжитих заходів і коригують стратегії боротьби з торгівлею людьми на основі зібраних даних.

6. Міжнародна співпраця та об'єднання зусиль. Україна тісно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ, Європейський Союз, та іншими, для координації зусиль у боротьбі з торгівлею людьми на регіональному та глобальному рівнях. Це включає спільні операції з розслідування міжнародних мереж торгівлі людьми та участь у міжнародних ініціативах з боротьби з цим злочином.

7. Фінансування та ресурсна підтримка. Міжнародні організації часто надають фінансову допомогу для реалізації національних програм протидії торгівлі людьми, а також сприяють розвитку інфраструктури для підтримки постраждалих та запобігання злочинам.

8. Формування громадської думки. Громадські організації активно працюють над створенням толерантного ставлення до осіб, які постраждали

від торгівлі людьми, а також підвищенням нетерпимості до насильства. Їхні заходи спрямовані на те, щоб сприяти готовності постраждалих звертатися по допомогу, формувати небайдужість громади до їхніх проблем і заохочувати активну громадянську позицію [55, с. 162].

Варто зазначити, що неурядові організації виявляють більше випадків торгівлі людьми, ніж державні установи. Як наслідок, допомогу та захист від таких організацій жертви отримують значно частіше, ніж від державних структур. Наприклад, у 2021 році до державних органів було подано 96 заяв на встановлення статусу постраждалого від торгівлі людьми, з яких офіційний статус отримали 64 особи. У той же час, за даними представництва Міжнародної організації з міграції, у тому ж році було виявлено та надано допомогу більше тисячі постраждалим. Така значна різниця у кількості випадків свідчить про високий рівень латентності злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми [10].

Таким чином, співпраця між державними органами, неурядовими та міжнародними організаціями є ключовим принципом реалізації політики протидії торгівлі людьми в Україні, а також важливим чинником для досягнення ефективних результатів у цій сфері. Основними формами такої співпраці є: участь у спільних заходах; надання консультацій; обмін інформацією; проведення «круглих столів», семінарів і конференцій; організаційна, адміністративна та матеріальна підтримка; участь у формуванні спільних планів дій і розробці національної політики, спрямованої на покращення становища постраждалих та підвищення їх ролі й статусу в суспільстві. Варто підкреслити, що досвід останніх років свідчить про подальший розвиток форм та методів цієї взаємодії.

Висновки до Розділу 2

Основними причинами й умовами, що сприяють виникненню та поширенню торгівлі людьми, є складні соціально-економічні умови, воєнний стан в Україні, а також прагнення людей знайти високооплачувану роботу і покращити якість свого життя. Зловмисники використовують обман для вербування довірливих осіб, які в подальшому стають жертвами торгівлі людьми. Наслідки цього явища включають фізичні і психологічні травми, а також серйозні захворювання, які можуть бути летальними.

Організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми включають у себе удосконалення законодавства, проведення профілактичної та інформаційної роботи, спрямованої на попередження протидії торгівлі людьми, посилення координації роботи з виявлення та ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а також забезпечення систематичної підготовки фахівців у сфері протидії торгівлі людьми.

Основними державними формами допомоги постраждалим від торгівлі людьми є надання інформаційної, медичної, психологічної, правової, соціальної та іншої необхідної допомоги; тимчасове розміщення; відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли; одноразова матеріальна допомога у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб; допомога у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

Співпраця між державними установами, неурядовими і міжнародними організаціями є основоположним принципом реалізації політики протидії торгівлі людьми в Україні. Вона включає участь у спільних заходах, надання консультацій, обмін інформацією, організацію семінарів та конференцій, а також спільне формування планів дій і національної політики, спрямованої на покращення становища постраждалих. Досвід останніх років свідчить про активний розвиток форм і методів такої взаємодії.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Використання новітніх технологій у протидії торгівлі людьми

На сучасному етапі протидія торгівлі людьми стає дедалі складнішою через глобалізацію, розвиток цифрових технологій та інформаційних систем, що відкривають нові шляхи для злочинної діяльності. Однак новітні технології можуть бути потужним інструментом у боротьбі з цією проблемою, якщо їх правильно застосовувати. Застосування інформаційних та комунікаційних технологій у цій сфері сприяє підвищенню ефективності державної політики та допомагає попереджати, виявляти і розслідувати злочини, пов'язані з торгівлею людьми.

Однією з ключових технологій, що використовуються у протидії торгівлі людьми, є аналіз великих даних. Величезні обсяги інформації, зібрані з різних джерел – соціальні мережі, бази даних про міграцію, комунікаційні мережі тощо – дозволяють правоохоронним органам ідентифікувати підозрілі схеми та взаємозв'язки. Спеціалізовані аналітичні платформи використовують алгоритми машинного навчання, щоб аналізувати дані та виявляти потенційні загрози. Наприклад, технологія може аналізувати шаблони поведінки жертв або злочинців, що допомагає прогнозувати ймовірні випадки експлуатації.

Також варто зазначити що соціальні платформи, такі як Facebook, Twitter, Telegram та YouTube, є потужними інструментами для інформаційно-роз'яснювальних заходів. Висока активність та часте відвідування цих мереж надають можливість ефективно використовувати їх для організації заходів з профілактики торгівлі людьми: роз'яснення, що являє собою торгівля людьми, та як протидіяти цьому негативному явищу.

Другим та не менш важливим елементом є штучний інтелект та чат-боти, що відіграють важливу роль у покращенні процесів виявлення жертв торгівлі людьми. Завдяки машинному навчанню, штучний інтелект здатний аналізувати великі обсяги текстових і візуальних даних для виявлення підозрілих моделей. Чат-боти, керовані штучним інтелектом, можуть використовуватися для надання допомоги жертвам у реальному часі. Наприклад, через такі платформи жертви можуть отримувати консультації щодо захисту своїх прав, а також інформацію про те, куди звертатися по допомогу.

Успішним прикладом є чат-бот «Залишайся в безпеці», створений в рамках проєкту Координатора проєктів ОБСЄ в Україні «Поширення національного механізму взаємодії суб'єктів, які протидіють торгівлі людьми», за фінансової підтримки представництва США в ОБСЄ, спільно з Львівським державним університетом внутрішніх справ, Національною поліцією України та Міністерством соціальної політики України.

Чат-бот є інформаційним ресурсом, створеним для підвищення обізнаності про проблему торгівлі людьми. Він дозволяє швидко отримати основну інформацію, яка допоможе уникнути потрапляння в руки торгівців людьми, а також містить відомості про надання допомоги жертвам цього злочину.

Для тих, хто займається протидією та профілактикою торгівлі людьми серед населення, чат-бот має низку переваг: доступність 24/7, швидке надання інформації, спрощення комунікації та можливість отримати всю необхідну інформацію в одному місці, уникаючи складних вебсайтів.

Основу роботи чат-бота складають заздалегідь розроблені сценарії, що дозволяють миттєво надавати потрібну інформацію користувачу з використанням зручних графічних інтерфейсів для покращення взаємодії [12, с. 84].

В Україні також створено спеціальний чат-бот «Безпека жінок за кордоном», який надає інформацію про адреси посольств, гарячі лінії для протидії торгівлі людьми, списки чатів для підтримки біженців, поради для

безпечного перетину кордону, а також контакти волонтерів, юристів та психологів. Чат-бот також містить актуальні публікації щодо легалізації перебування за кордоном, продовження терміну дії документів та багато іншого [63].

Третім елементом є різноманітні платформи для інформування та навчання. Яскравими прикладами є всім відомі освітні платформи Coursera, edX, Udey, Prometheus, що надають доступ до тисяч курсів з різних дисциплін, часто розроблених провідними університетами та експертами. Ці курси включають відео-лекції, завдання, обговорення та перевірки знань, що дозволяє користувачам навчатися у зручний час і темпі.

На інформаційних ресурсах державних установ надається офіційна інформація про права та захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Наприклад, на вебсайтах Міністерства соціальної політики України, Державної прикордонної служби та інших урядових органів розміщуються дані про процедури допомоги, правові консультації, контакти організацій, які надають підтримку.

Платформи таких організацій, як Міжнародна організація з міграції, ОБСЄ та ООН, надають інформацію як для населення, так і для фахівців, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми. Вони пропонують онлайн-курси, дослідницькі звіти, довідники, а також контактні дані для отримання допомоги [33, с. 105].

Отже, враховуючи вищевикладене можна узагальнити, що новітні технології відіграють ключову роль у протидії торгівлі людьми, забезпечуючи інноваційні підходи до виявлення, попередження та боротьби з цією проблемою. Одним з основних завдань є створення та підтримка інформаційних платформ, які допомагають громадянам ідентифікувати ризики, ознаки торгівлі людьми та отримати доступ до ресурсів для допомоги. Такі платформи часто містять інтерактивні функції, зокрема можливість анонімних повідомлень про підозрілу діяльність, що значно полегшує процес виявлення випадків торгівлі людьми. Інші технологічні інновації включають

використання великих даних для аналізу моделей поведінки та ідентифікації потенційних жертв, а також застосування штучного інтелекту для аналізу великих обсягів інформації, що дозволяє швидше реагувати на загрози. Використання блокчейн-технології сприяє забезпеченню прозорості у ланцюгах постачання, знижуючи ймовірність використання примусової праці. У результаті застосування новітніх технологій дозволяє не тільки оперативніше виявляти факти торгівлі людьми, а й забезпечувати ширший доступ до інформації для підвищення обізнаності громадян про цю проблему.

3.2. Способи підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні

Україна зробила значні кроки у боротьбі з торгівлею людьми, але проблеми залишаються актуальними. Однією з ключових перешкод для ефективної протидії є недостатнє законодавче регулювання та прогалини у впровадженні існуючих законів. Наприклад, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» став важливою основою для правового захисту жертв та боротьби з цим злочином, проте його механізми потребують суттєвого вдосконалення [46].

На наш погляд, одним із основних способів підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні є посилення вітчизняної законодавчої бази, шляхом ратифікації відповідних міжнародних документів та прийняття нових нормативних актів (чи внесення актуальних й необхідних змін у вже існуючі акти). Сьогодні Україна вже є учасницею багатьох міжнародних конвенцій та протоколів. Так, наприклад, 4 лютого 2004 р. парламент ратифікував Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [49]. На

наш погляд, важливо і надалі продовжувати адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів та рекомендацій. Це передбачає не лише оновлення законів, а й розробку детальних підзаконних актів для їхнього ефективного впровадження.

Також чинне законодавство України вже передбачає захист жертв торгівлі людьми, однак необхідно покращити механізми надання їм допомоги, в тому числі і грошової. Наприклад, варто спростити процедури ідентифікації постраждалих, посилити доступ до правової допомоги та реабілітаційних програм. Крім того, важливо посилити кримінальну відповідальність за примусову працю та експлуатацію дітей.

Ефективність стратегії протидії торгівлі людьми залежить від застосування різноманітних превентивних заходів, таких як наукові дослідження, інформаційні кампанії, ініціативи щодо підвищення обізнаності та освітні програми. Також важливими є соціальні та економічні заходи, спрямовані на попередження торгівлі людьми.

Надання належної освіти та навчальних програм для осіб, які є потенційними жертвами торгівлі людьми, а також для фахівців, чие професійне оточення пов'язане з цією проблематикою, грає важливу роль у запобіганні та виявленні випадків торгівлі людьми.

Важливим елементом є також прийняття заходів для забезпечення легальної міграції, включаючи розповсюдження достовірної інформації про умови законного в'їзду та перебування у різних країнах через відповідні служби.

Додатково, проведення заходів зниження вразливості дітей до торгівлі людьми шляхом створення безпечного оточення для них є необхідним кроком у боротьбі з цим явищем [47, с. 61].

Важливим етапом стало прийняття у червня 2023 р. урядом Постанови № 496-р «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року», метою якої є удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення

осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Варто зазначити що Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми ухвалюється Урядом на кожні 5 років та визначає заходи з протидії торгівлі людьми, виконання яких покладено на суб'єкти Національного механізму взаємодії [39].

Реалізація програми дозволить:

- оновити нормативно-правову базу у сфері протидії торгівлі людьми;
- зміцнити співпрацю між соціальними службами, Національною поліцією, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями, щоб забезпечити швидкий обмін інформацією;
- підвищити професійну підготовку державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування в цьому напрямку;
- зменшити вразливість українців до потрапляння в ситуації торгівлі людьми та підвищити самоідентифікацію завдяки інформаційним кампаніям для різних груп населення;
- збільшити кількість людей, що отримали безоплатну допомогу і спеціалізовані послуги;
- впровадити систему збору даних про постраждалих у відповідності до Закону України «Про захист персональних даних»;
- посилити прикордонний контроль для запобігання торгівлі людьми;
- забезпечити належну реакцію на факти торгівлі людьми, документування і якісне розслідування таких справ, а також покращити виявлення та розкриття цих злочинів [60, с. 103].

З урахуванням зазначеного, пріоритети державної політики захисту прав потерпілих в Україні від торгівлі людьми, полягають у наступному:

- 1) необхідно розробити організаційно-правовий механізм реалізації Закону України «Про протидію торгівлі людьми», із змінами та доповненнями

від 2012 року, що дозволяє українцям, котрі постраждали від торгівлі людьми звернутися до держави не тільки за одноразовою матеріальною допомогою, але й за повним відшкодуванням моральної та матеріальної шкоди не тільки за рахунок осіб, які її заподіяли, а й за рахунок Державного бюджету України;

2) потребують доопрацювання нормативно-правові положення про порядок репатріації та соціального включення постраждалих від торгівлі з інших країн й забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні, особливо щодо реалізації п. 4 та п. 5 ст. 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»;

3) необхідно прискорити розробку та впровадження організаційно-правового механізму реалізації положень ч. 3 ст. 127 Кримінального процесуального кодексу України у частині відшкодування (компенсації) шкоди завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету України;

4) потребують підтримки ініціативи Міністерства юстиції України щодо прийняття Закону «Про компенсації», яким пропонується створити компенсаційний фонд для жертв злочинів, пов'язаних з насильством, що дозволило б їм отримувати компенсацію у вигляді державної соціальної допомоги;

5) використовуючи авторитет МОМ, ОБСЄ та інших провідних міжнародних організацій лобіювати зміни у законодавствах країн призначення, де створені всі умови для «процвітання» сексуальної або трудової експлуатації людини (окремі країни Західної Європи, Азії, Америки, Африки тощо) (Додаток Г).

Досі в Україні немає закону про соціальний захист українських громадян за кордоном. Недостатньо використовуються норми чинного законодавства проти шахрайства, зокрема туристичного. Практично не працює в Україні програма захисту свідків. Не працюють механізми правового захисту громадян від службових зловживань, бюрократизму, невиплат заробітної плати тощо [2].

Однією із наймасштабніших інформаційних кампаній у 2023 р., яка була реалізована представництвом МОМ в Україні спільно з Міністерством соціальної політики України та Всеукраїнською коаліцією громадських організацій з протидії торгівлі людьми, за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства закордонних справ Королівства Норвегія та Міністерства юстиції Швеції, стала інформаційну кампанія «Придивись».

Дана акція охопила всі області України та мала на меті проінформувати громадськість про можливі загрози торгівлі людьми, закликати бути обережними при пошуках роботи, уважно розглядати «привабливі» пропозиції роботодавців, бути обережними при виїзді за кордон та у разі потрапляння в небезпечні ситуації телефонувати на «гарячі лінії» з протидії торгівлі людьми [29].

Також у 2023 році в Україні запроваджено для дітей інформаційні ігри «Галопом по Європі» і «Ліза та її друзі подорожують світом». Вони використовуються для навчання дітей основам безпеки під час подорожей, особливо в контексті міжнародної міграції, а також для запобігання їх потраплянню в ситуації, що можуть призвести до експлуатації.

«Галопом по Європі» – це інтерактивна гра, яка допомагає дітям у формі гри дізнатися про основні аспекти подорожей європейськими країнами. У процесі гри діти стикаються з різними ситуаціями, де їм потрібно приймати рішення, які можуть мати наслідки для їхньої безпеки. Гра вчить дітей критично мислити та обирати безпечні шляхи, зокрема під час прийому пропозицій роботи, спілкування з незнайомими людьми, отримання документів для подорожей тощо.

«Ліза та її друзі подорожують світом» є аналогічною грою, проте її формат більше спрямований на молодших дітей. У центрі сюжету гри – Ліза, дівчинка, яка разом із друзями вирушає у подорож до різних країн світу. Гра проходить у вигляді пригод, під час яких діти вивчають культурні особливості різних народів та одночасно знайомляться з небезпеками, що можуть чатувати

на них під час подорожей.

Такі ігри відіграють важливу роль у попередженні торгівлі людьми серед молодого покоління. Вони використовують елементи гейміфікації, щоб залучити дітей до активного навчання через гру. За допомогою ігор діти вчаться:

Рис. 3.1. Навики, яким оволодівають діти під час ігор у контексті протидії торгівлі людьми

Ці освітні ініціативи допомагають дітям засвоїти важливі життєві уроки, які можуть стати їм у пригоді не лише під час подорожей, але й у повсякденному житті.

Окрім того, з метою захисту дітей від будь-яких проявів торгівлі людьми по відношенню до них, на переконання вітчизняної дослідниці А.А. Шульги, необхідно:

- удосконалити вітчизняне законодавство у сфері соціального захисту дитинства, враховуючи відповідні міжнародно-правові документи та позитивний європейський досвід;

- розробити стандарт оцінювання роботи органів опіки та піклування із передбаченням відповідальності голів відповідних органів за

невжиття заходів щодо влаштування відповідної категорії дітей до сімейних й інших форм виховання, наближених до сімейних;

- зобов'язати органи публічної влади, громадськість та самих батьків здійснювати усі можливі кроки по відновленню функцій сімей, які через соціально-економічні, соціально-психологічні та інші негаразди, розгублені, втратили чи ненавчені навичкам організації побуту [62, с. 643-644].

До Європейського дня протидії торгівлі людьми, який щорічно відзначають 18 жовтня, у 2024 році по всій Україні проведено інтерактивний захід для студентів з безпечного працевлаштування «Квест в коробці». На учасників чекали 11 станцій, де вони виконували різноманітні завдання. Під час квесту молодь навчалася аналізувати вакансії, розпізнавати шахрайські схеми та оцінювати ризики, базуючись на реальних історіях людей, які постраждали від торгівлі людьми. Такий зовсім новий підхід з протидії торгівлі людьми й надалі впроваджуватиметься серед молоді України задля підвищення обізнаності у цій сфері.

Одним із способів підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні є робота «гарячих ліній» з питань протидії торгівлі людьми, експлуатації та насильства. Оскільки кожен громадянин може анонімно звернутися та отримати якісну допомогу.

Перша «гаряча лінія» із проблем запобігання торгівлі жінками була відкрита в Україні 18 листопада 1997 р. у рамках програми «Ла Страда: Запобігання торгівлі жінками в країнах Центральної і Східної Європи» [32]. Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів за номером 527 відкрита в 2016 році за підтримки Представництва МОМ в Україні. Консультанти нададуть відповідь на будь-яке питання, задане абонентом, і спробують вирішити проблему, навіть якщо питання не входить у компетенцію центру й не стосується проблеми торгівлі людьми. Доступність відіграє визначальну роль в ефективності роботи «телефонів довіри». Тому перехід на безкоштовні дзвінки з різних регіонів України активізував діяльність «гарячої лінії» по запобіганню торгівлі людьми, значно збільшивши

кількість звернень [37].

За телефоном «гарячої лінії» надаються конкретні поради тим, хто збирається виїхати за кордон на роботу, навчання, відпочинок, укласти шлюб з іноземцем/кою тощо, а також надходить інформація від родичів із проханням знайти жінок, що зникли за кордоном, здійснюється контакт із потерпілими від торгівлі людьми, які потребують соціальної допомоги.

Робота «гарячої лінії» сприяє поширенню інформації щодо можливостей, умов, правил і «темної сторони» працевлаштування українських громадян за кордоном, небезпеки насильства над жінкою, а також надає реальну можливість допомоги тим особам, які постраждали від торгівлі людьми (включаючи консультації для рідних і близьких) [23, с. 106].

Аналізуючи статистику дзвінків «гарячої лінії» можна визначити спрямованості, а також цільові групи на певний відрізок часу для ведення превентивної роботи. Таким чином визначаються і регіони, у яких потрібно проводити превентивну роботу більш активно і медіа, в яких доцільно розміщувати інформацію по проблемі. Працівники центру постійно аналізують запити від абонентів на ту або іншу тему й визначають, на що саме робити акцент у роботі в кожному конкретному випадку.

Взагалі «гаряча лінія» реалізує значну частину завдань профілактики торгівлі людьми, бо проводить інформаційно-пропагандистську роботу; здійснює правову просвіту громадян України з питань прав людини та торгівлі людьми; формує гуманні стосунки між людьми; забезпечує статистичними даними, на основі яких проводяться відповідні соціальні дослідження [54, с. 98].

Варто зазначити, що у Миколаєві лише Миколаївський благодійний фонд «Любисток» із числа громадських організацій залучений до заходів з протидії торгівлі людьми. Місцева влада демонструє недостатню активність у цій сфері, а допомога правоохоронним органам у виконанні їхніх обов'язків залишається на незадовільному рівні. Відсутній ефективний механізм співпраці правоохоронних органів з іншими державними структурами у сфері протидії торгівлі людьми.

Даний фонд активно працює в сфері протидії торгівлі людьми, реалізуючи низку ініціатив та проєктів, спрямованих на підвищення обізнаності суспільства та надання допомоги постраждалим. Так, наприклад, у 2023 році фонд провів 108 інформаційних сесій, до яких залучено понад 1700 осіб. Такі заходи спрямовані на інформування громадян щодо ризиків торгівлі людьми та методів їх уникнення. Окрім того, в рамках реалізованих проєктів було надано 333 юридичних та психологічних консультацій, завдяки яким постраждалі змогли отримати необхідну підтримку для відновлення свого життя. Загалом понад 240 бенефіціарів отримали допомогу від фонду, що є свідченням ефективності й масштабності діяльності «Любистка».

Фонд активно співпрацює з партнерами та представниками громад: за рік проведено понад 50 робочих зустрічей, у рамках яких обговорювалися нові підходи та методи протидії торгівлі людьми. У 2023 році фонд розширив партнерську мережу, підписавши меморандуми про співробітництво з 7 новими організаціями. Також для підтримки інформаційних кампаній фонд розповсюдив понад 10 500 роздаткових матеріалів. Крім того, було організовано та проведено три тренінги в рамках неформальної освіти для партнерів, що сприяло підвищенню їхньої кваліфікації й обміну досвідом [34].

Отже, для підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні необхідно вжити низку заходів. Одним із найважливіших є удосконалення законодавства та посилення контролю за його виконанням, що включає жорсткіші санкції для злочинців та кращий захист прав жертв. Превентивні заходи, такі як інформаційні кампанії та освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності про ризики та наслідки торгівлі людьми, також відіграють важливу роль у зниженні вразливості населення. У свою чергу, наукові дослідження допомагають краще розуміти механізми, що сприяють виникненню цього явища, і розробляти більш ефективні стратегії боротьби з ним. Крім того, важливо інтегрувати технологічні інновації в державну стратегію протидії торгівлі людьми, що дозволить підвищити швидкість і точність виявлення злочинів. Інвестиції у навчання публічних

службовців і співробітників правоохоронних органів також сприяють зміцненню їхньої здатності реагувати на такі загрози.

Висновки до Розділу 3

На сьогодні одним із ключових завдань запобігання та протидії торгівлі людьми є інформування громадян про можливі ризики, ознаки такого явища та доступні ресурси для отримання правої, психологічної чи іншої допомоги/підтримки. Це допомагає зменшити рівень соціальної вразливості населення, особливо найбільш вразливих його груп, таких як діти, самотні матері, мігранти, біженці чи внутрішньо переміщені особи. Впровадження та активне використання новітніх технологій у протидії торгівлі людьми, зокрема, інформаційних платформ, сприяють тому, щоб навчити людей як себе захистити від можливого залучення у різні види експлуатації, як перевірити потенційних роботодавців, а також які дії варто вжити у випадку підозри на торгівлю людьми. Такі платформи містять контакти гарячих ліній, центрів допомоги, організацій, що спеціалізуються на юридичній, психологічній і соціальній підтримці постраждалих.

Основними способами підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні є створення та посилення законодавства, яке регулює цю проблему, а також забезпечення його ефективного виконання і накладання відповідних покарань на порушників. Також до основних способів належить застосування різноманітних превентивних заходів, таких як наукові дослідження, інформаційні кампанії, ініціативи щодо підвищення обізнаності та освітні програми.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі досліджено вітчизняну державну політику у сфері протидії торгівлі людьми в умовах війни та сформульовано відповідно висновки і пропозиції:

1. Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми – це система заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення випадків незаконного використання людей у комерційних цілях, а також на захист та підтримку жертв цього злочину. Її сутність та зміст відображає необхідність і актуальність впровадження ефективних заходів для запобігання і протидії торгівлі людьми, яка залишається на сьогодні серйозною проблемою. Відповідно державна політика у цій сфері має базуватися на комплексному підході, що включає законодавчі ініціативи, підвищення обізнаності громадськості, покращення механізмів виявлення та захисту потенційних жертв торгівлі людьми, а також міжнародне співробітництво.

2. Основні причини та умови, що сприяють торгівлі людьми, пов'язані з соціально-економічною нестабільністю, зокрема скрутним фінансовим становищем населення та військовим конфліктом в країні. Люди, опинившись у складних життєвих обставинах, часто шукають можливості для покращення свого матеріального становища, що стає причиною для пошуку високооплачуваної роботи, в тому числі за кордоном. На жаль, таке прагнення зробити життя кращим може привести до небезпеки.

Вербувальники, користуючись довірою людей та їхнім бажанням змінити життя на краще, застосовують різноманітні схеми обману. Вони можуть обіцяти високооплачувану роботу, легальні документи для виїзду за кордон, житло або інші переваги. На практиці ж ці обіцянки не виконуються, і люди, які погоджуються на запропоновані умови, опиняються в умовах експлуатації. Торгівля людьми охоплює різні форми експлуатації, включаючи примусову працю, сексуальне рабство, примусове жебракування, незаконне

усиновлення та інші види експлуатації.

Наслідки для постраждалих від торгівлі людьми можуть бути серйозними і тривалими. Фізичні травми можуть включати тілесні ушкодження, виснаження через тяжкі умови праці, небезпечні для здоров'я умови життя або сексуальну експлуатацію. Психологічний вплив також надзвичайно значний: люди часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом, депресією, почуттям сорому або вини. В деяких випадках, через недоступність медичної допомоги, жертви стикаються з невиліковними або смертельними захворюваннями, зокрема інфекціями, такими як ВІЛ.

3. Організаційно-правові заходи протидії та запобігання торгівлі людьми є комплексом дій, спрямованих на захист громадян та мінімізацію ризиків потрапляння людей у ситуації експлуатації. До цих заходів відносяться, по-перше, удосконалення законодавства, яке включає прийняття нових законів та внесення змін до чинних нормативно-правових актів, які регулюють питання протидії торгівлі людьми. Це може охоплювати криміналізацію всіх форм торгівлі людьми, забезпечення суворого покарання для злочинців, розширення прав постраждалих, а також створення механізмів для надання їм захисту та допомоги. Важливо також гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, такими як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

По-друге, профілактична та інформаційна робота, яка передбачає проведення інформаційних кампаній, тренінгів та освітніх заходів для підвищення обізнаності населення про ризики торгівлі людьми, методи вербування та способи захисту. Інформаційні матеріали повинні бути доступні широкому загалу, включаючи особи з уразливих груп населення, таких як безробітні, мігранти та молодь.

По-третє, посилення координації роботи з виявлення та ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Вимагає активної співпраці між державними органами, правоохоронними структурами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для оперативного виявлення та

ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Це включає створення спеціалізованих робочих груп або міжвідомчих комісій, які займаються питаннями виявлення та захисту постраждалих.

По-четверте, забезпечення систематичної підготовки фахівців у сфері протидії торгівлі людьми, що є важливим елементом запобігання та боротьби з цим явищем. Це включає навчання працівників правоохоронних органів, соціальних служб, медичних працівників, суддів та інших спеціалістів.

4. Основними формами допомоги постраждалим від торгівлі людьми є: надання інформаційної, медичної, психологічної (передусім формування цінностей), правової, соціальної та іншої необхідної допомоги; тимчасове розміщення; відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли; одноразова матеріальна допомога у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб; допомога у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

Ключовими завданнями профілактики торгівлі людьми є проінформувати населення щодо такого явища, сформувати правову свідомість громадян, виховати певні ціннісні орієнтири, щоб запобігти антисоціальній поведінці, розвинути гуманні стосунки між людьми, вжити економічних заходів щодо забезпечення стабільності та високого рівня життя населення. Принципами профілактики торгівлі людьми є повага і дотримання прав людини, конфіденційність, добровільність послуг, спрямованість на самовизначення особистості, безкоштовність послуг та ін. Щодо основних форм профілактики торгівлі людьми, то це поширення інформаційних матеріалів, проведення співбесід з громадянами, які входять до групи ризику, проведення лекцій для учнів та студентів, звернення до громадськості через ЗМІ, організація роботи «гарячих ліній», проведення досліджень, експертиза законодавчих актів, просвітницька та виховна діяльність серед молоді.

5. Співпраця між державними органами, неурядовими організаціями та міжнародними партнерами є важливим компонентом політики протидії торгівлі людьми в Україні, що сприяє досягненню значних результатів у цій

сфері. Така співпраця дозволяє об'єднати ресурси, знання та досвід різних організацій, що робить заходи протидії торгівлі людьми більш ефективними та системними.

Однією з основних форм співпраці є участь у спільних заходах, що сприяють поєднанню зусиль у боротьбі з торгівлею людьми. Це включає тренінги для фахівців різних установ, профілактичні кампанії серед населення та навчальні програми для підвищення обізнаності про проблему. Крім того, державні та недержавні організації надають консультації постраждалим від торгівлі людьми, забезпечують юридичну підтримку та реабілітацію, що полегшує процес їх реінтеграції в суспільство.

Важливу роль відіграє обмін інформацією між різними організаціями. Це допомагає своєчасно виявляти нові тенденції у торгівлі людьми, швидко реагувати на виклики та координувати дії щодо захисту постраждалих. Проведення «круглих столів», семінарів і конференцій дозволяє обговорювати актуальні проблеми, обмінюватися досвідом і розробляти рекомендації для подальших дій. Останні роки свідчать про подальший розвиток і вдосконалення форм співпраці. Нові методи, зокрема впровадження сучасних технологій у процесі виявлення та моніторингу випадків торгівлі людьми, допомагають швидше реагувати на виклики та запобігати злочинам.

6. Для підвищення ефективності протидії торгівлі людьми на державному рівні необхідно вжити низку заходів. Одним із найважливіших є удосконалення законодавства та посилення контролю за його виконанням, що включає жорсткіші санкції для злочинців та кращий захист прав жертв. Превентивні заходи, такі як інформаційні кампанії та освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності про ризики та наслідки торгівлі людьми, також відіграють важливу роль у зниженні вразливості населення. У свою чергу, наукові дослідження допомагають краще розуміти механізми, що сприяють виникненню цього явища, і розробляти більш ефективні стратегії боротьби з ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А.В. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання торгівлі людьми. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. 5. Т. 1. С. 210-216.
2. Василевич В.В. Щодо захисту прав потерпілих від торгівлі людьми в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirnuki/profil-zloch.pdf>.
3. Весельський В.К., Пясковський В.В. Торгівля людьми в Україні: (проблеми розслідування): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: КНТ, 2007. 268 с.
4. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: посібник для журналістів. К.: ОБСЄ в Україні, 2007. 157 с.
5. Внутрішньо переміщені особи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/wvukct>.
6. Войціховський А.В. Європейський механізм протидії торгівлі людьми. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С. 59-62.
7. Гордаш А.С. Основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 450-454.
8. Дідик Н.І. Протидія торгівлі людьми. Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: матеріали Міжнар. наук.- практич. інтернет-конференції. Львів. 2020. С. 40-43.
9. Дідик Н.М. Причини торгівлі людьми. Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали III Міжнар. наук.- практич. інтернет-конференції. Луцьк. 2016. С. 102-105.

10. Доповідь Державного Департаменту США про торгівлю людьми в Україні за 2022 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ua.usembassy.gov/uk/our-relationship-uk/official-reports-uk>.

11. Закон України «Про протидію торгівлі людьми»: Наук.-практ. коментар / за заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко, О.М. Литвинової. К. 2013. 182 с.

12. Захарова О.В. Використання інформаційного ресурсу у протидії торгівлі людьми чат-боту «Залишайся в безпеці». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Львівського державного університету внутрішніх справ. 2022. С. 82-86.

13. Ібрагімова А.А. Державна політика побудови спроможних територіальних громад в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 «Місьцеве самоврядування; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіонал. ін-т держ. управління. Львів, 2015. 242 с.

14. Кількість осіб, яким Мінсоцполітики, Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, станом на 30.12.2021 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nssu.gov.ua/news/kilkist-osib-yakim-minsocpolitiki-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi-stanom-na-30122021>.

15. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, станом на 01.01.2023 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/protudiya-torgivli-lydmi/status_2022.pdf.

16. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, станом на 03.01.2024 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81%D0%B8%20%D0%BF%D1%82%D0%BB%20%D0%B7%D0%B0%202023%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>.

17. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи,

яка постраждала від торгівлі людьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/%20%D0%9F%D0%A2%D0%9B%20-%20%D1%824%2015.10.2024.pdf>.

18. Ковальчук О.В., Савицька В.А. Профілактика торгівлі людьми: реалії і перспективи. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2018. Вип. 31. С. 133-142.

19. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text.

20. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

21. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: механізм моніторингу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rm.coe.int/16805d58d2>.

22. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

23. Коропатов О.М. «Гаряча лінія» як одна з форм надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми: матеріали всеукр. наук.-практ. конференції. Кривий Ріг. 2016. С. 105-108.

24. Кушнір О.В. Підходи до розуміння торгівлі людьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://goal-int.org/pidxodi-yak-do-rozuminnya-torgivli-lyudmi/>.

25. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

26. Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г., Удалова О.А. та ін. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навч.-метод. посіб. К.: «Агентство «Україна», 2011. 292 с.

27. Лугіна Н.А., Василичук Ю.О., Торгівля людьми як глобальна проблема транснаціонального характеру. Юридичний науковий електронний

журнал. 2020. № 122. С. 463-466.

28. Лукач Н.М. Концептуальні засади та інституційні механізми протидії глобальній проблемі торгівлі людьми: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Львів, 2016. 214 с.

29. Мінсоцполітики спільно з партнерами розпочинають інформаційну кампанію «ПРИДИВИСЬ» до Європейського дня протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-spilno-z-partneramy-rozpochynaiut-informatsiinu-kampaniiu-prydyvys-do-ievropeiskoho-dnia-protydii-torhivli-liudmy>.

30. Монастирєва Є.В. Діяльність міжнародних неурядових організацій із протидії торгівлі людьми. Вісник Львівського університету. 2018. № 16. С. 167-173.

31. Нагачевська Ю.С. Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали міжнар. наук.-практ. симпоз. (Івано-Франківськ, 11-12 березня 2016 р.). Івано-Франківськ: ПВНЗ «Університет короля Данила». 2016. С. 103-106.

32. Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/ycggqh>.

33. Огірко О.І. Використання інформаційних технологій для протидії торгівлі людьми. Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (4 грудня 2020 року). ЛьвДУВС. 2020. С. 104-106.

34. Підсумки року. Офіційна сторінка Facebook Миколаївського благодійного фонду «Любисток» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=750331077144286&set=pb.100065022000709.-2207520000&type=3.>

35. Підходи до розуміння торгівлі людьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://goal-int.org/pidxodi-yak-do-rozuminnya-torgivli-lyudmi/>.

36. Правовий захист постраждалих від торгівлі людьми буде посилено

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://legalaid.gov.ua/novyny/pravovuj-zahyst-postrazhdalyh-vid-torgivli-lyudmy-bude-posyleno/>.

37. Правила в'їзду до інших країн в умовах війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.527.org.ua/>.

38. Про внесення змін до Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 833 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/833-2016-%D0%BF>.

39. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.

40. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України від 19 липня 2013 р. № 432 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0432739-13#Text>.

41. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012р. № 783 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>.

42. Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2012-%D0%BF#Text>.

43. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF#Text>.

44. Про національного координатора у сфері протидії торгівлі

людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 р. № 29 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2012-%D0%BF#Text>.

45. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2-3. Ст. 12.

46. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 173.

47. Протидія та соціальна профілактика торгівлі людьми в Україні: Навч. посіб. / автори-упорядники Р.М. Андрусишин, І.І. Сидорук, Я.М. Когут. Л.: Растр-7, 2023. 176 с.

48. Протидія торгівлі людьми в Україні: навч.-метод. посібник до спецкурсу / авт.-упор. Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. К.: ВАІТЕ, 2017. 88 с.

49. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

50. Пясковський В.В. Методи вербування і вивозу українських жінок до нелегального секс-бізнесу за кордон. Підприємництво, господарство і право. 2002. № 8. С. 110-112.

51. Результати опитування щодо виявлення ризиків потрапляння до ситуації торгівлі людьми, трудової чи сексуальної експлуатації та насильства під час війни в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://la-strada.org.ua/download/rezultaty-opytuvannya-shhodo-vyyavlennya-ryzykiv-potraplyannya-do-sytuatsiyi-torgivli-lyudmy>.

52. Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою, які розроблено групою експертів Ради Європи з протидії торгівлі людьми (ГРЕТА). Страсбург, 4 травня

2022 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/pro-rekomendaciyi-shchodo-usunennja-ryzykiv-torhivli-ljudmy.pdf>.

53. Службський І.Й. Протидія торгівлі людьми: адміністративно-правовий аспект. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 277-284.

54. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / За ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2007. – 352 с.

55. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навч.-метод. посіб. / за заг. ред. К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук. 2-ге вид., доповн. і переробл. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2016. 368 с.

56. Соціальна педагогіка: Навч. посібник. За заг. ред. О.В. Безпалько; авт.-кол. О.В. Безпалько, І.Д. Зверєва, Т.Г. Веретенко та ін. К.: Академвидав, 2013. 312 с.

57. Турок В.В. Взаємозв'язок торгівлі людьми із соціальними хворобами та захворюваністю населення. Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. 1 (45). Т. 1. С. 57-60.

58. У Всесвітній день протидії торгівлі людьми МОМ повідомляє про сумний рекорд в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukraine.iom.int/uk/news/u-vsesvitniy-den-protydiy-torhivli-lyudmy-mom-povidomlyaye-pro-sumnyu-rekord-v-ukrayini>.

59. Швед О., Спіріна Т. Роль міжнародних та українських неурядових організацій у протидії сексуальному насильству стосовно дітей. Ввічливість. Humanitas, Вип. 1, 2023. С. 144-152.

60. Шляховський О.А. Окремі засади становлення та розвитку правового забезпечення протидії торгівлі людьми. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Випуск 1. С. 100-105.

61. Шульга А.А., Дорошенко Ю.В. Сучасний стан державної політики

у сфері протидії торгівлі людьми в Україні в умовах повномасштабної війни. Ольвійський форум – 2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: XXI Міжнародна наукова конференція (м. Миколаїв, 20-23 червня 2024 р.). – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. С. 75-77.

62. Шульга А.А., Суріна Н.А. Соціальний захист дитинства в Україні: нормативно-правове забезпечення та сучасний стан (на прикладі Миколаївської області). Публічне управління та регіональний розвиток. 2020. № 8. С. 618-653.

63. Як жінкам не стати жертвами торгівлі людьми на кордоні: пам'ятка та чат-бот [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/15/247824/>.

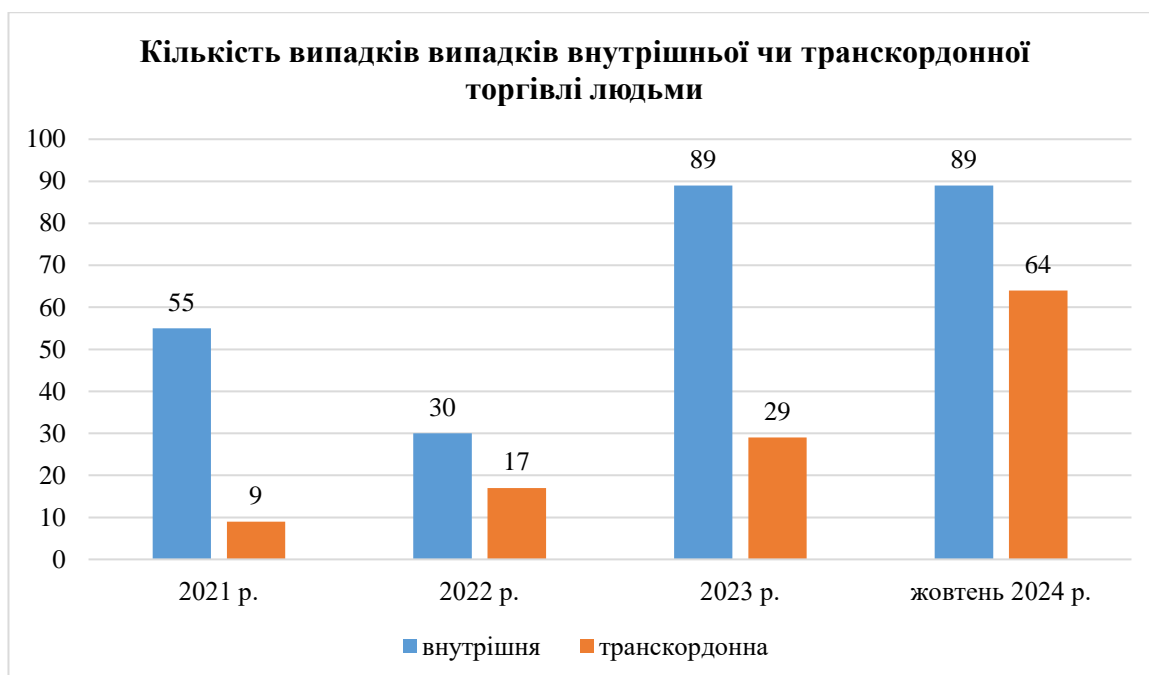
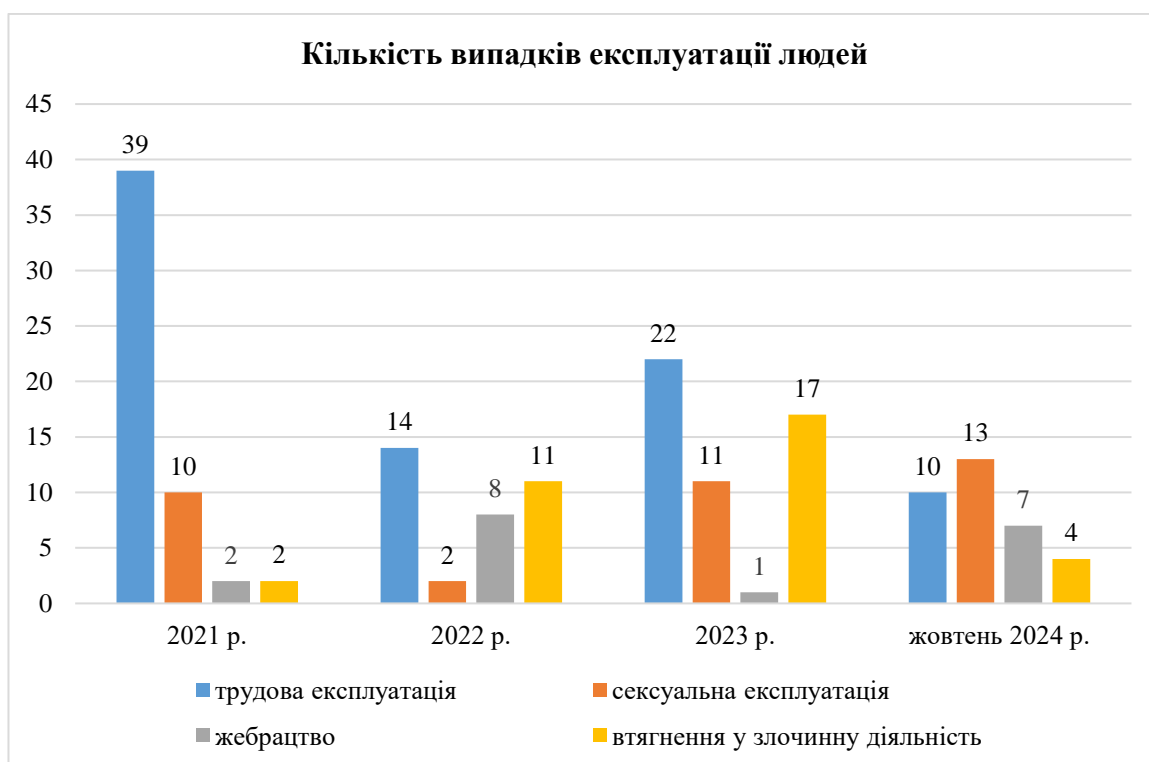
64. Яке сьогодні свято, все про цей день: 18 жовтня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/ухагаф>.

65. Hughes D. The Demand for Victims of Sex Trafficking [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.academia.edu/3415676/The_Demand_for_Victims_of_Sex_Trafficking.

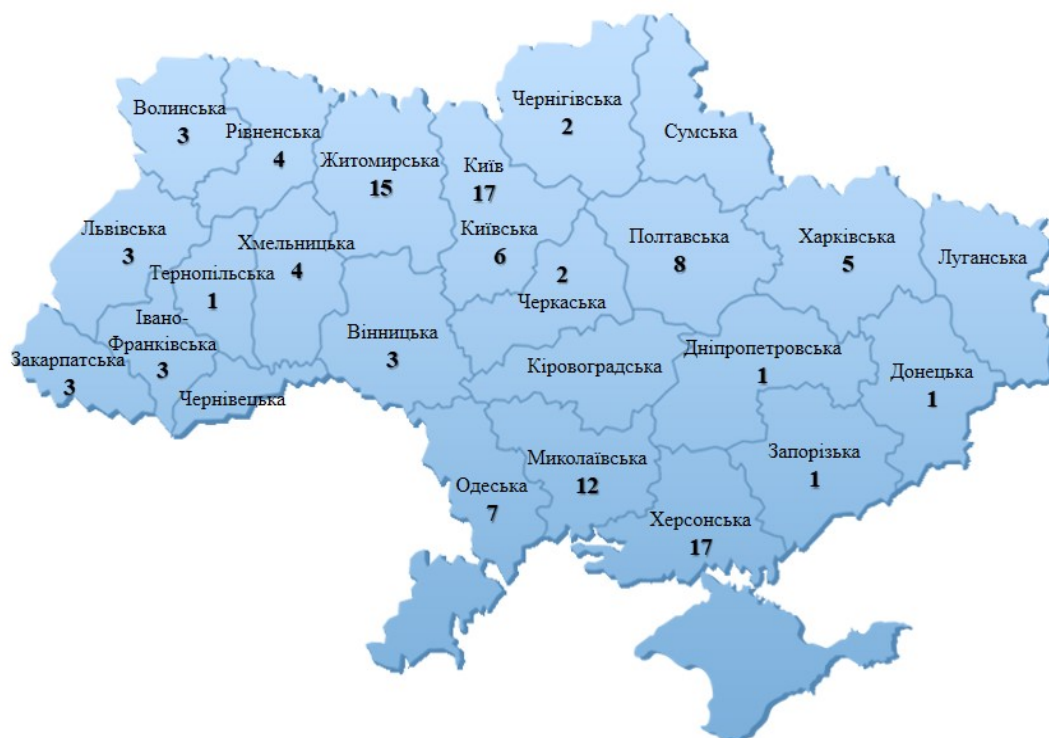
66. Follmar-Otto P., Rabe H. Menschenhandel in Deutschland. Die Menschenrechte der Betroffenen stärken. Deutsches Institut für Menschenrechte. Berlin, 2009. 104 p.

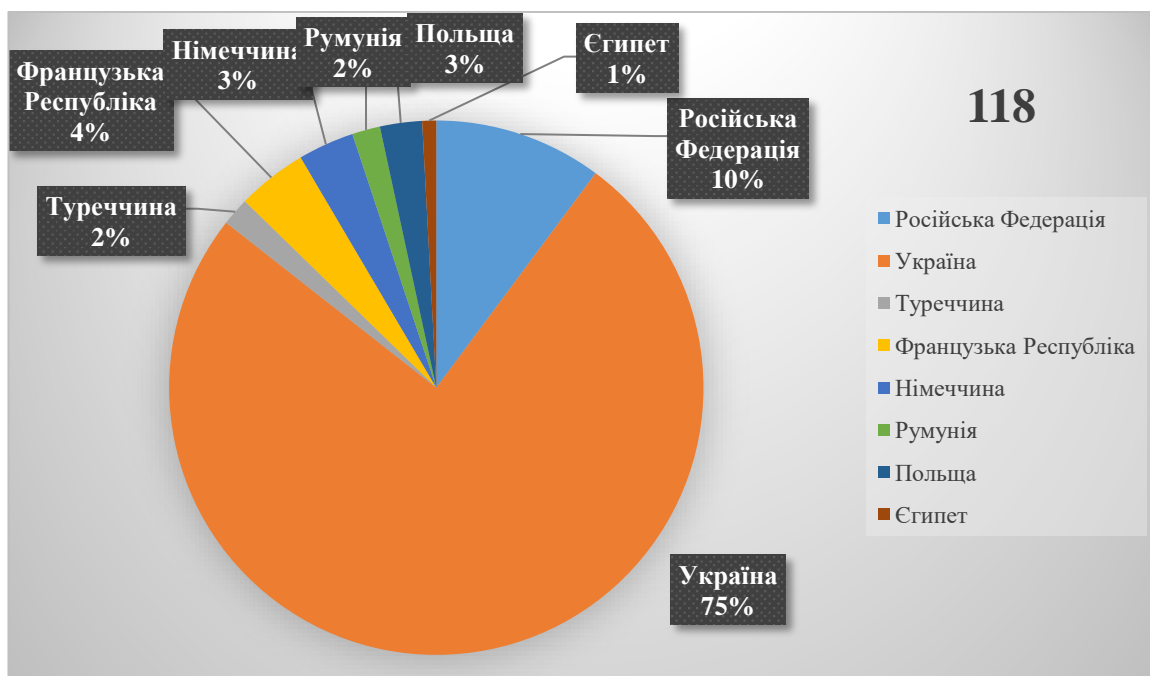
Статистичні дані згідно з офіційними даними, наданими Міністерством соціальної політики та Національною соціальною сервісною службою щодо кількості осіб, які отримали статус постраждалих від торгівлі людьми, а також кількості випадків та видів торгівлі людьми (за 2021 р. – жовтень 2024 рр.)

**Кількість жертв торгівлі людьми за регіонами за 2023 р.
(станом на 3 січня 2024 р.)**

Країни призначення торгівлі людьми у 2023 р.

Пріоритети державної політики захисту прав потерпілих в Україні від торгівлі людьми

Організаційно-правовий механізм реалізації Закону України «Про протидію торгівлі людьми»

Доопрацювання нормативно-правові положення про порядок репатріації та соціального включення постраждалих

Прискорити розробку та впровадження організаційно-правового механізму реалізації положень ч. 3 ст. 127 Кримінального процесуального кодексу України у частині відшкодування (компенсації) шкоди завданої потерпілому

Створити компенсаційний фонд для жертв злочинів

Лобювати зміни у законодавствах країн призначення, де створені всі умови для «процвітання» сексуальної або трудової експлуатації людини